

Stockholms Universitet
Institutionen för socialt arbete
Socialhögskolan
Planerings- och utredningsarbete
inom äldreområdet 10 poäng
Ht - 2004

Reviderat ex

Hur viktig är måltidsmiljön, maten och måltidsordningen?

Enkätundersökning gjord på tre äldreboenden

Författare:
Kerstin Callinggård

Handledare:
Eva Norman

Förord

Denna studie har gjorts som examensarbete på Socialhögskolans 10 poängs utbildning i planerings- och utredningsarbete inom äldreomsorgen. I uppgiften för arbetet har det ingått att genomföra en utredning som var baserad på en kvantitativ och eller kvalitativ metod.

INNEHÅLLS FÖRTECKNING

FÖRORD	2
SAMMANFATTNING	5
INLEDNING	6
BAKGRUND	6
MÅLTIDSSERVICEN	6
MÅLTIDSMILJÖN	7
MATEN	8
MÅLTIDSORDNING	9
VIKT	9
FOKUSGRUPP	10
OBSERVATION OCH INTERVJU	10
SYFTE	11
FRÅGESTÄLLNINGAR	11
METOD	11
DESIGN	11
UNDERSÖKNINGSGRUPP	11
AVGRÄNSNING	11
INSTRUMENT/ENKÄT	11
PROCEDUR	12
DATAANALYS	12
PROJEKTETS BETYDELSE	12
ETISK GRANSKNING	12
RESULTAT OCH ANALYS	13
SVARFREKVENNS OCH BORTFALL	13
UNDERSÖKNINGSGRUPPEN	13
HUR HAR DU BESVARAT DENNA ENKÄT?	14
VIKT	14
MÅLTIDSMILJÖN	15
SAMMANFATTANDE ANALYS AV MÅLTIDSMILJÖN	18
MATEN	19
SAMMANFATTANDE ANALYS AV MATEN	24
MÅLTIDSORDNINGEN	25
SAMMANFATTANDE ANALYS AV MÅLTIDSORDNINGEN	28
KONKLUSION AV MÅLTIDSMILJÖN, MATEN OCH MÅLTIDSORDNINGEN	28
DISKUSSION	30

RESULTATDISKUSSION.....	30
METODDISKUSSION.....	32
SLUTSATS	33
FORTSATTAS STUDIER	33
REFERENS.....	34
BILAGOR.....	35
BILAGA 1.FOKUSGRUPP SERAFENS ÄLDREBOENDE.....	36
BILAGA 2.OPUBLICERAT MATERIAL /INTERVJU OCH OBSERVATION	40
BILAGA 3.INFORMATIONSBREV OCH ENKÄT ANGÅENDE MÅLTIDSMILJÖN OCH MATEN PÅ DITT ÄLDREBOENDE.....	42

Sammanfattning

Syftet med studien var att på tre äldreboenden med inriktning mot somatisk vård och omsorg inom Kungsholmens stadsdelsförvaltning undersöka vad de äldre tyckte var viktigt om måltidsmiljön, maten och måltidsordningen, samt om det fanns några skillnader mellan vad män och kvinnor tyckte var viktigt i dessa frågor. Studien bygger på en kvantitativ metod, där information samlats in genom en enkätundersökning. Det externa bortfallet var högt, 56% och berodde på olika orsaker tex. fanns det boende som inte kunde medverka pga. av sitt hälsotillstånd eller som hade ett somatiskt boende men en demensdiagnos. Det interna bortfallet skiftade från 0% upp till 30% per fråga. 74 äldre svarade på enkäten och av dessa hade 53 fått hjälp av personal eller anhöriga. Det var 13 män och 61 kvinnor, medelåldern för samtliga var 88 år, 81 år för männen och 89 år för kvinnorna.

Nedanstående redovisning omfattar de svarande som instämde helt eller till stor del i frågorna. Rörande måltidsmiljön var det 88% som tyckte att det inte fick finnas störande ljud vid bordet, utan att måltiderna skulle vara lugna och trivsamma, där fanns endast liten skillnad mellan könen. Att bordet skulle dukas snyggt tyckte 65%, detta var viktigare för kvinnorna än för männen. 83% ansåg att det var viktigt att få sitta på samma plats vid bordet, vilket även könen var eniga om. 69% ansåg det var viktigt med sällskap vid bordet, de flesta av männen, men inte riktigt så många kvinnor, tyckte så. Så gott som alla ansåg att de skulle få den hjälp som behövdes vid måltiderna, där var alltså enigheten stor mellan könen. Att maten skulle serveras aptitligt och smakfullt tyckte 89%, men fler män än kvinnor. Däremot var könen helt eniga om att det var viktigt att få äta utan tidspress. Gällande maten var det 54% av alla, men dubbelt så viktigt för männen som för kvinnorna, att få välja mellan två maträtter till lunch. 91% ansåg det viktigt att få välja dryck till maten och bland männen var det ingen tvekan om detta. 92% ansåg att maten skulle serveras varm och det var något mer viktigt för kvinnorna än för männen. 78% tyckte att maten skulle smaka bra och här fanns endast en liten skillnad mellan könen. 77% ansåg att det skulle finnas tillgång till dryck under natten, vilket könen var eniga om. Enbart 51% tyckte att det var viktigt att få välja mattid. 55% ansåg att det var viktigt att få känna doften av nybakat men det var viktigare för kvinnorna än för männen. 86% av alla, men flertalet av kvinnorna och endast hälften av männen tyckte att de skulle behålla mattraditioner som tex. julmat. Rörande måltidsordningen ville 82% äta sin frukost mellan 7.30-9.00. Inom denna period önskade männen tidigare tid och kvinnorna senare tid. Lunch ville 85% äta mellan 12.00-13.00. Något fler av männen än av kvinnorna önskade inom denna period den tidigare tiden. 76% ville äta middag mellan 16.30-17.30. Inom denna period önskade de flesta av männen den senare tiden medan kvinnorna höll sig inom perioden. Kvällsmålet ville 59% äta mellan 19.00-20.00. De flesta av kvinnorna önskade kvällsmålet inom perioden medan männen antingen önskade den tidigare tiden inom perioden eller en ännu senare tid. Det var många som inte alls önskade kvällsmål.

Det är viktigt att fråga de äldre om hur de önskar få sina livsvillkor uppfyllda. Ställer man frågan ”Hur är det idag?”, kanske inte alla vågar svara uppriktigt, pga. oro för att inte bli bemött på rätt sätt efteråt. Därför ställdes i enkäten frågor gällande hur viktig måltidsmiljön, maten och måltidsordningen är. Medelvärden på frågorna 4–18 blev 79%, dvs. alla instämmer helt eller till stor del. För kvinnorna blev medelvärdet 78% och för männen 79%. Att följa upp kvalitén med hjälp av enkät var ett trubbigt instrument. Då bortfallet var stort, går det inte att dra några slutsatser av denna studie, Undersökningen visar dock på behovet av att personalen lyssnar på de äldre, deras tankar och förslag.

Nyckelord

Mat, måltidsmiljö, nutrition, vanor, äldre.

Inledning

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings avdelning för Äldre och funktionshindrade genomför varje år kvalitetsuppföljningar för att kontrollera att överenskomna avtal följs av Utförarna. Samtal har förts inom Äldre och funktionshindrades stab om hur kvalitetsuppföljningarna ska kunna utvecklas till att inte enbart följa upp avtalen, utan även ge kunskap om vad de boende har för åsikt om vården. Ett område som känns viktigt är måltidsmiljön och maten. Det skrivs ju periodvis i pressen om äldre som kommer in på sjukhus och är undernärda. Sidenvall (1997) skriver, att om den äldre inte klarar att äta utan maten spills, ger det skamkänsla hos den äldre som spiller och obehagskänsla hos bordsgrannen. Är det så att de får i sig för lite mat på äldreboendet beroende på att maten inte smakar gott, eller får de ingen hjälp, eller beror det på andra faktorer som tex. måltidsmiljön. Något som jag ser när jag besöker äldreboenden är att de äldre ofta sitter vid matplatsen, fast det inte är tid för måltid. Maten och miljön kring måltiderna upptar och är en central del av de äldres vardag. När jag följaktligen tänkt igenom olika förslag kring mat, miljö och måltider kom jag fram till att det skulle vara intressant att undersöka vad som är viktigt för de äldre kring måltidsmiljön och maten.

Bakgrund

Måltidsservicen

Bra matvanor och tillgång till näringsriktig mat hör till de viktigaste förutsättningarna för en god hälsa. År 1999 tog Folkhälsoinstitutet och Livsmedelsverket i samråd med flera berörda myndigheter och organisationer fram "Nationella mål och strategier för nutrition 1999 – 2004", som bygger på Nationell handlingsplan för nutrition, fastställd av regeringen år 1995. Den nationella handlingsplanen för nutrition är ett policydokument med syfte att gälla som utgångspunkt för myndigheters ställningstagande i nutritionsfrågor, samt ge stöd för regionalt och lokalt arbete för bra matvanor. De Nationella inriktningsmålen är till antalet elva. Under mål tio som lyder "Kunskapsnivån hos produktions- och måltidspersonal inom privat och offentlig måltidsverksamhet ska höjas" anges fem inriktningsmål för äldreomsorgens måltider framtagna av Centrum för tillämpad näringslära, Stockholms läns landsting (1997).

1. Måltidsservicens syfte är att stärka de äldres hälsa samt öka deras fysiska, psykiska och sociala välbefinnande.
2. Måltidsservicen ska vara en integrerad del av omsorg och vård och präglas av ett kvalitets- och servicetänkande på alla nivåer. Måltidsservicen ska sätta servicetagarna i centrum och ge denne möjlighet att påverka, måltidsmiljö och övriga rutiner.
3. Måltidsservicen ska tillgodose de äldres behov av energi och näringsämne enligt gällande rekommendationer. Den ska även tillgodose de individuella behov som uppkommer av medicinska, etiska, kulturella och religiösa skäl. Måltidernas sammansättning ska följa gällande nationella normer.
4. Måltidsservicen ska sträva efter att miljöanpassa sin verksamhet när de gäller upphandling, produktion och avfallshantering.
5. Måltidsservicen ska kvalitetssäkras.

I Socialstyrelsens rapport Näringsproblem i äldreboendet skriver Saletti et al. (1997) att nutritionsrutinerna inom äldreomsorgen behöver omprövas. Måltidsverksamheten behöver ses över av kompetent kostpersonal och rekommendationer för vad som ska erbjudas de äldre behöver utformas. Vårdpersonalen behöver mer kunskap i nutrition för äldre. Dessutom behöver modeller för uppföljning av nutritionstillstånd och åtgärder inom äldreomsorgen utvecklas.

I sin avhandling, *Den maktlösa måltiden – om mat inom äldreomsorgen* skriver Mattson - Sydner (2002), att äldre som på något sätt har sin matordning inom äldreomsorgen, är en känd riskgrupp ifråga om näringsproblem och att de är okända som konsumenter. Hon skriver också att i en välfärdsstat som Sverige, finns det ett behov av att studera de äldres villkor ifråga om kostens innehåll, den mat och de måltider som erbjuds och vilka konsekvenser utförandet kan medföra.

Måltidsmiljön

Via e-post sänder Callmer de mål för äldreomsorgens måltider som togs fram av Centrum för tillämpad näringslära (1997). I deras andra inriktningsmål har de ett effektmål, som jag anser kan tolkas som en definition för måltidsmiljön: "Måltidsmiljön ska utformas så att varje servicetagare, enskilt som i särskilt boende, kan äta sina måltider med största möjliga njutning och matlust." I det särskilda boendet ska personalen vara uppmärksam på individens behov, samt ge servicetagaren tillräckligt med tid att äta, vare sig denne äter själv, matas eller sondmatas. Nilsson et al. (2003) skriver att "en måltid är inte bara ett intag av näringsämne, utan maten och ätandet är också en viktig del av det sociala livet. Måltidsmiljön har visat sig ha en stor betydelse för aptiten och näringsintaget." (s.36)

Örtman (2000) skriver i sin rapport, *Kvalitetssäkring av nutritionen – äldreomsorgernas särskilda boenden*, att det i flera vetenskapliga studier har visat sig att måltidsmiljön är mycket betydelsefull. Hon skriver att det är av vikt både för trivsel, matlust och ätande att måltiden präglas av samvaro, lugn och ro. Att bordet är trevligt dukat och att serveringen är snygg och prydlig. För många äldre, som ofta har något funktionshinder, kan måltidssituationens kvalitet ha en avgörande betydelse för ätandet. För dem kan måltiden vara en tid för samvaro, att ha sin egen plats vid bordet, bra belysning, inget störande ljud från tex. radio och kanske hjälp med matning. Örtman sammanfattar detta i följande citat: "Att äta när man blir gammal, kan vara som att äta med solglasögon, hörlurar och lovikavantar".(s.21)

I Sidenvalls (1999) studie om äldreboendet och måltiden ur ett kvinnoperspektiv framkom betydelsen av hur viktigt det är att duka vackert, särskilt i samband med gäster. Vit duk, bästa finporslinet, besticken och glaset kom fram. Servetter och vackra blommor. Gemenskapen är viktig och av de som tidigare haft någon att äta med, har många förlorat aptiten. De känner inte för att göra iordning en måltid. Det framkom även att få av de äldre i undersökningen önskar äta på servicehus, eftersom de upplever det deprimerande att möta äldre handikappade.

Wengström & Hallgren (2003) tar i sin rapport upp att anpassning, i stället för delaktighet, många gånger hör till den äldres vardag. När någon medboende pga. sjukdom inte äter smakligt, tex. sölar ner, upplevs det osmakligt, men man vill inte klaga och vara besvärlig, utan försöker istället anpassa sig till gällande situation. Det framkom dock att det finns äldre som tycker att de har möjlighet att få välja, med vem de vill äta och när de vill äta. Några av de äldre tycker att det är en befrielse, att inte behöva laga sin mat längre, på grund av att de inte orkar, medan för några är det en stor saknad och en känsla av att få ökat beroende av andras insatser. För några har ensamheten vid måltiderna blivit mindre sedan de flyttat till äldreboendet, men många känner sig dock fortfarande ensamma, trots gemenskap vid måltiderna.

Mattson - Sydner (2002) skriver i sin studie att: "Måltiden som social gemenskap framstod som en gemensam mening om att en allmän matsal, där måltiderna serverades på bestämda tider varje dag, fanns inom alla enheter för heldygnsomsorg."(s.141). Hennes tolkning är att: "det i vårt samhälle finns en definition av situationer som innebär att måltider intas

gemensamt inom grupp som bor och lever tillsammans, vanligtvis ett hushåll.” (s.142). Hon säger också att: ”Inom heldygnsomsorgen blir den grupp av människor som bor och lever inom en enhet en form av hushåll som förväntas inta gemensamma måltider.” (s.142). Därför finns oftast gemensamma matsalar som en naturlig del av utrymmena i verksamheterna. Inom de enheter hon studerade upptäckte hon ändå att det saknades gemenskap mellan de äldre som delade bord och måltid.

Mattson - Sydner (2002) tar även upp problemet med samlingen kring bordet. Hon skriver att hon fann att personalen dagligen var tvungna att ta ställning till om någon boende, som kunde uppfattas vara i behov av gemenskap vid matbordet, ändå måste uteslutas från detta, därför att dennes beteende störde övriga boende. Att så många som möjligt som kan ha ett utbyte av varandra placeras tillsammans. Att förhållandevis friska äldre inte placeras med de äldre som av olika orsaker har ett avvikande beteende från hur en måltid enligt våra vanor och normer ska genomföras.

Maten

Enligt Svenska synonymordboken (1998) är mat exempelvis: föda, spis, matvaror, näringsämne, kosthåll, gudsgåvor, livsmedel mm. I sökandet på en definition beträffande mat, fann jag dock en förklaring av livsmedel på Oskarshamns kommuns hemsida, under miljö och hälsoskyddskontoret (2000): ”Livsmedel är matvara, dryckesvara, njutningsmedel eller annat som är avsett att ätas av människor. Undantaget från denna regel är bara sådan vara som definieras som läkemedel enligt läkemedelslagen. Ett livsmedel får inte saluhållas om det på något sätt kan vara skadligt att äta”. På Kristinehamns kommuns hemsida fanns det ett inriktningsmål för kostverksamheten, uppdaterat av Brunsell (2002). Deras definition på kost var att: ”Kost innefattar allt vi väljer att äta och dricka. Kost avser matsituationen som helhet och kan inte enbart ses som näringsämnen, vilka kan brytas ner och tas upp i kroppen.”

Karlström et al. (1992) skriver att mat är en del i omvårdnaden, en glädjekälla för alla och att för de sjuka äldre måste kosten ses som en viktig del av den totala vården och omsorgen. Det måste ställas samma krav på realistiska mål, effektiv uppföljning och kontroll på kosten som på andra behandlingar. Det bör finnas rutiner vid inflyttning till ett äldreboende som omfattar vikt och längdkontroll, precis som frågor om överkänslighet, aptit, ätproblem ställs. Uppföljning av matintag och näringstillstånd bör ske med bl.a. kontroll av vikten med jämna mellanrum.

Nordenvang & Callmer (1995) har gjort en kartläggning av måltidsservicen för äldre i Stockholms län där de fann att det fanns ett visst intresse för att kvalitetssäkra måltidsverksamheten. Men det saknades mål, vad ska följas upp? och avsaknad av instrument, hur det ska följas upp. De skriver att det bästa sättet att stödja intresset är att få fram mätinstrument för att följa matvanorna så att näringsstatusen inte försämras. Många äldre lever med små marginaler vad gäller hälsan och därför kan bristfälliga matvanor få allvarliga konsekvenser som kan leda till sjukhusvård. På sjukhemmet är det viktigt att följa vad den boende äter, dricker och väger, medan det på servicehuset framförallt är den erbjudna måltidens kvalitet, sammansättning och energinivå som är av intresse. De tar även upp hur viktigt det är att följa upp vad matgästerna tycker om maten, deras önskemål och upplevelser av måltidsmiljön.

Nordenvang & Callmer fann också att det ofta är vårdbiträden som ansvarar för maten, utan någon formell utbildning i vare sig kost eller näringslära. Därför skriver de att det är viktigt att personal som arbetar med de äldres måltider, erbjuds utbildning och att de får kännedom

om livsmedel, deras hantering och tillagning samt om äldres behov av energi och näringsämnen översatt till mat och portionsstorlek.

I studien "Hellre palt än puré" som baserar sig på en observation från ett sjukhem i Norrland skriver Andersson et al. (1998) att en gammal man under lång tid har serverats puré pga. att han uppgavs ha tuggsvårigheter. Den dag palt fanns på matsedeln önskar mannen att få purén utbytt mot palt och tuggsvårigheterna upphör. Det är viktigt att personal informerar sig om den boendes kostbehov, är uppmärksamma på och kan tolka vad den boende tycker.

Andersson et al. (1998) har även ställt frågan till vårdpersonalen om den boende kan få välja mellan olika maträtter. De skriver att vårdpersonalen uppger att många boende inte har förmågan att klart uttrycka vad de vill ha eller inte vill ha. På de sjukhem där två maträtter serveras, är det inte så att de boende presenteras matsedeln och erbjuds välja. I verkligheten är det personalen som valt, utifrån att de tycker sig veta vad den boende vill ha. De uttrycker att det har nämligen visat sig, att när den boende väl ser maten, kan hon ändra sig och vill ha den andra maträtten och det ställer till oreda.

Enligt Sidenvall (1995) har vårdkulturen en stor betydelse för om och hur den äldre kommer att äta. Personalen gör ibland positivare bedömningar av den äldres möjlighet att klara sitt ätande själv, än vad den äldre själv gör. Personalbemanning och kunskaper hos personalen kan också påverka den äldres näringsintag. Hon tror att rutiner på enheten kan vara svåra att ändra på pga. att det finns faktorer utanför enheten som påverkar, tex. hur maten rekvireras, hur maten tillreds och levereras. Även den äldres möjlighet att påverka matsedeln kan få stor betydelse för dennes livskvalitet.

Mattson - Sydner (2002) skriver att de som erhåller matlåda eller heldygnsomsorg, har avsevärda begränsningar i vad som var möjligt att få gällande olika livsmedelsgrupper. På restaurang finns ständigt tillgängligt tex. bröd, grönsaker, kryddor, senap, ketchup och ett stort utbud av olika drycker.

Måltidsordning

Att finna en definition på måltidsordning var inte lätt, därför skapade jag en egen tolkning som blev "Enligt normerna bestämda tider under dygnets timmar när de olika målen ska intas". Enligt Karlström et al. (1992) och Nilsson et al. (2003) bör måltidsordningen spridas över hela dagen och delas upp på tre huvudmål, frukost, lunch och middag samt två till tre mellanmål. När man har svårt för att äta tillräckligt med mat för att få den energi och näring som behövs har tiderna för servering en stor betydelse. Måltiderna bör under dagen fördelas mellan ca klockan 07.00 – till 21.00. Nattfastan bör inte vara för lång – högst elva timmar. Denna måltidsfördelning är fördelaktig för god kontroll av såväl blodsocker som blodfettnivåer och för individer med dålig aptit som inte orkar äta så mycket vid varje måltid och för att kroppsvikten ska hållas på önskad nivå. Det är också viktigt att vådrutiner och arbetsscheman anpassas efter den rekommenderade måltidsordningen.

Vikt

Definition av vikt = massa. I Bonniers Folklexikon del V (1954) står att i 1934 års lag om mått och vikt likställs begreppen vikt och massa. Att fråga om en persons vikt är i vissa avseenden ett förbjudet område. Uppfattningarna går här ofta isär mellan det sociala och hälso- och sjukvårdsområdena. Något som ofta debatteras och som rör integriteten, handlar om ifall vårdpersonalen ska ta reda på hur mycket den äldre väger (socialt) i samband med inflyttning till ett äldreboende. Vikten är viktig för bedömning av näringstillståndet. Det är till

nytta för den äldre att personalen får vetskap om och känner till vikten tex. vid sjukdom eller när sjukdom uppkommer (hälso- och sjukvård).

I Socialstyrelsens rapport ”Kommunernas kost och nutritionsarbete”, skriver Saletti (2003) att ”Vikt och viktförändringar är något som inte självklart kontrolleras regelbundet utan det är lätt att skjuta ansvaret ifrån sig. Dels genom att uttrycka att det är integritetskränkande att väga människor som bor hemma och att det faller inom hälso- och sjukvårdens ansvar”. (s.32) Enligt Örtman (2000) bör det finnas klara rutiner vad det gäller dokumentation av näringsstillståndet vid inflyttning i ett boende, viktutveckling, ätproblem mm samt att uppföljning av matintag och vikt sker efter behov. Saletti (2003) säger också att hemtjänstens ansvar för kost och nutritionsomhändertagandet behöver tydliggöras i takt med att vårdtyngden ökar i hemmet. Hon tar även upp att kvalitet- och riskidentifieringsrutiner gällande nutrition ser olika ut i kommunerna. I det kvalitetsinstrument som Medicinskt Ansvarig Sjuksköterska på Kungsholmen använder vid uppföljning av hälso- och sjukvården, finns ett avsnitt med frågor gällande nutrition, om lokala rutiner finns formulerade och om de används.

Fokusgrupp

I ett led till att utveckla kvalitetsuppföljningarna och inte enbart följa upp avtalen, genomfördes på Serafens äldreboende av Callinggård & Wikström (opublicerat material 2004) en fokusgruppsintervju på ca två timmar, för att ta reda på vad de boende tycker om måltidsmiljön och maten. De kvalitetsfaktorer som utkristalliserade sig var maten, kvaliteten, måltidsmiljö och måltidsvanor. Något som framkom var, att alla deltagarna tyckte att det var oerhört viktigt att få sitta på samma plats vid matbordet, att få komma till ett hemtrevligt, fint dukat bord med tända ljus och äta tillsammans. Det var betydelsefullt att åtnjuta husmanskost, att få välja dryck till maten, att ha tillgång till vätska under natten och att få behålla mattraditioner tex. julbord. Om man behöver hjälp med att äta var det viktigt att bli matad på rätt sätt. Vilken måltid under dagen som är viktigast varierade bland deltagarna och ingen upplevde att de har behövt ändra sina måltidsvanor i samband med inflyttningen till äldreboendet. Deltagarna upplevde det som positivt att få delta och få möjlighet att berätta om och eventuellt kunna påverka sin måltidssituation. Det går inte att dra några slutsatser av det som framkom i undersökningen, men det är viktigt att ta till sig de boendes funderingar och förslag (bilaga 1).

Observation och intervju

Att genomföra en intervju och en observation är en av flera uppgifter som finns med i utbildningen ”Planerings- och utredningsarbete inom äldreområdet”. Eftersom jag planerat att skriva om måltidsmiljön och maten i min uppsats, beslöt jag mig för att göra en observation kring måltiden på ett äldreboende, samt att intervjua en boende på ett annat äldreboende framför allt för att få hjälp till utformandet av enkäten (bilaga 2).

Observation

En vanlig förmiddag på äldreboendet. Bordet är fortfarande dukat till frukost. På en randig löpare på bordet står en bukett syrener, två ljusstakar med halvbrunna gula ljus, blåa och vita servetter. Det är också dukat med vita bordstabletter vid varje boendes plats. Maten lagas i köket. Potatis skalas under rinnande vatten, samtidigt som radion och diskmaskinen går. Ljudnivån växlar mellan hög och låg. Under måltiden diskas det inte och radion stängs av. Då är det tyst. De flesta boende äter lunch i köket. Vid lunchtid kommer de boende med sina rollatorer, rullstolar mm och sätter sig på sina invanda platser. Maten serveras, två potatisar, en fiskbit med äggsås och grönsaker samt vad de önskar dricka, röd saft eller mjölk. Samtliga

äter själva, under tystnad och lugnt. Under måltiden pratar personalen enbart med varandra. De pratar bara med de boende när de frågar om de önskar mer mat. Efter en stund är de flesta klara och lämnar köket/matsalen. Matsedeln utformas efter de boendes önskemål. Mera potatismos än ris brukar det bli. Det ska vara lättuggat. Diskmaskinen går igen och ljudnivån är tidvis mycket hög. Vid 14.00 tiden är det kaffedags. Kocken har börjat förbereda middagen, det luktar hemlagad mat och atmosfären är hemtrevlig (Callingård, opublicerat material 2004).

Intervjun

Det som framkom vid intervjun var att måltidsmiljön var viktig, att få träffas, prata och komma ut. ”Man sätter sig jämte den man setat och så frågar man om hur det är...och så där”. Att få maten trevligt serverad var också viktigt, för annars kan man tappa matlusten, ty ögat fångslar. Maten smakar bra, ibland lite salt. Maten är inte som hemlagad, den är fabricerad, men det går bra, man får vara tacksam och inte klaga. Maten är inte alltid varm när den serveras, men om man ber om det värmer personalen den.

Något som återkom flera gånger under intervjun var, att det är inte som hemma och att man ska vara tacksam och inte klaga. Detta att behöva vara tacksam, bara för att man är beroende av de personer som vårdar, trots att det egentligen är mitt hem och om jag klagat blir jag obekvämt (Callingård, opublicerat material 2004).

Syfte

Syftet med studien är att på tre äldreboenden med inriktning mot somatisk vård och omsorg undersöka vad de äldre tycker är viktigt rörande måltidsmiljön, maten och måltidsordningen samt om det finns några skillnader mellan vad män och kvinnor tycker är viktigt i dessa frågor.

Frågeställningar

1. Hur viktig är måltidsmiljön?
2. Hur viktig är maten?
3. Hur viktig är måltidsordningen?

Metod

Design

Studien är kvantitativ och har en deskriptiv design.

Undersökningsgrupp

Undersökningen riktar sig till 170 äldre, uppdelade på tre äldreboenden, med inriktning mot somatisk vård och omsorg inom Kungsholmens stadsdelsförvaltning och som vill medverka i undersökningen.

Avgränsning

Enkäten vänder sig enbart till äldre med somatisk vård och omsorg och inte till äldre med demensdiagnos.

Instrument/Enkät

Enligt Kvale (1997) är enkät den snabbaste tillvägagångssättet, om det är ont om tid för ett projekt. Enkät går fortare att administrera, analysera och rapportera än intervjuundersökningar. Eftersom det är ont om tid väljer jag att använda mig av enkät. För att få svar på frågeställningarna lämnas enkäten ut till boende som själva kan svara för sig. Enkäten består

av 17 slutna frågor och en öppen fråga (bilaga 3). Tre äldreboende har varit delaktiga i framtagandet av enkäten. Enkäten har utformats och åstadkommit utifrån en genomförd fokusgrupp, en intervju och en lunchobservation samt även från egna erfarenheter genom arbete inom äldreomsorgen.

Procedur

Trost (2001) skriver att man ska låta missivbrevet hänga ihop med frågeformuläret och vara dess första sida samt läsa igenom det noggrant, så att det inte smugit sig in några tryckfel. Hans strategi är också att varje enkät ska ha ett nummer som enbart undersökaren känner till. 170 enkäter skickas ut med tillhörande informationsbrev till cheferna på tre äldreboende, med en förfrågan om de äldre önskar medverka i enkätundersökningen. I brevet berättar jag om syftet med undersökningen och vem jag är. Samtidigt som enkäten skickas ut, kontaktar jag cheferna per e-post eller telefon och ber dem medverka till att dela ut och samla in enkäterna. Enkäterna numreras och nummerna på enkäten är endast till för att kunna påminna om svar saknas. Deltagandet är frivilligt och svaren kommer att behandlas konfidentiellt. Studien kommer att redovisas till Kungsholmens stadsdelsnämnd som alla får möjlighet att ta del av.

Dataanalys

Enkätsvaren matas in och bearbetas i Microsoft Excell 2000. Resultatet kommer att presenteras med beskrivande statistik i form av tabeller. Gällande frågorna tre till och med 19 är procenttalen beräknade med kön som oberoende variabel. Svaren på den öppna frågan presenteras under de frågor där texten bäst passar in.

Projektets betydelse

Kvalitetsuppföljningarna ska utvecklas och inte enbart kontrollera att avtalen följs utan även inrikta sig på något specifikt vård- och omsorgsområde. Förslaget leder till området kring mat och om vi skulle fråga de äldre, hur viktig är måltidsmiljön, maten och måltidsordningen. För med all säkerhet är det så, att får jag den mat jag önskar mig, äter jag bättre och risken för undernäring minskar. Det som framkommer i utredningen ska återkopplas till enheterna, som ett stöd i deras kvalitetsarbete.

Etisk granskning

Studien betraktas som ett utvecklingsarbete av förvaltningens kvalitetsgranskningar, i syfte att ta fram önskemål och förbättringar om måltidsmiljön och maten. Studien har ej lämnats in till etiska kommittén, men har godkänts av verksamhetschefen inom äldre- och funktionshindrade på Kungsholmens stadsdelsförvaltning. Deltagandet är frivilligt. Alla uppgifter kommer att behandlas konfidentiellt. Ingen enskild person kommer att kunna identifieras. Anonymiteten besvaras genom att enkäten inte är märkt med namn.

Resultat och analys

Resultatet inleds med att redovisa svarsfrekvensen och bortfallet, en beskrivning av undersökningen med kön och ålder, hur enkäten besvarats samt vikt. Därefter presenteras resultatet med utgångspunkt från varje frågeställning; Måltidsmiljön, Maten och Måltidsordningen. Frågorna tre till och med 19 presenteras med procenttalen beräknande med kön som oberoende variabel. Variabeln kön har valts för att se om det finns någon skillnad mellan svaren beroende på om svarande är man eller kvinna. Över varje tabell redovisas hur alla svarande svarat och en jämförelse mellan vad män och kvinnor svarat. Efter varje tabell följer ett kort sammandrag samt i slutet av redogörelsen en sammanfattande analys. I jämförelsen mellan män och kvinnor har påståendena instämmer helt och till stor del sammanräknats som ett svar och påståendena instämmer delvis och inte alls till ett svar. Ej svarat redovisas för sig.

Svarsfrekvens och bortfall

170 enkäter skickades ut till tre äldreboenden med somatisk vård och omsorg. 92 enkäter till äldreboende ett, 60 enkäter till äldreboende två och 18 enkäter till äldreboende tre. Det externa bortfallet är 60% (N=55) på äldreboende ett, 65% (N=39) på äldreboende två och 11% (N=2) på äldreboende tre. Svarsfrekvensen totalt är 44% (N=74). Det externa bortfallet är över hälften, 56% (N=96) och bedöms som stort. Det externa bortfallet beror på olika anledningar. Enligt muntlig källa finns det boende som inte svarar pga. att de inte kunde uttrycka sin egen åsikt, eller som inte kunde göra sin åsikt förstådd tex. afasi. Det finns också boende som inte önskar att medverka, boende som på grund av sitt hälsotillstånd inte kan svara och boende som har ett somatiskt boende men med en demensdiagnos. Det interna bortfallet är enskilda frågor i enkäten som deltagande inte svarat på och varierar per enkät. Det interna bortfallet redovisas som ej svarat i anslutning till respektive fråga och varierar mellan 0% upp till 30% med ett medeltal av 5,4%.

Undersökningsgruppen

Tabell 1 visar en sammanställning av de representerade åldersgrupperna. Det totala antalet svarande som svarat på enkäten är 74. Av dessa är 13 män och 61 kvinnor. 11 anger inte sin ålder. Det är en hög ålder bland de som svarat på enkäten. Medelåldern bland de män som anger sin ålder är 81 år och hos kvinnorna uppgick densamma till 89 år. Medelåldern på hela gruppen som anger sin ålder är 88 år och medianen 88,4 år.

Tabell 1 Sammanställning av kön och de åldersgrupper som är representerade.

Ålder	Män	Kvinnor	Alla
72-77	3	2	5
80-89	8	23	31
90-98	0	25	25
101-103	0	2	2
Ej svarat	2	9	11
Alla	13	61	74

Hur har du besvarat denna enkät?

I tabell 2 framgår hur alla svarande har besvarat enkäten; själv eller med hjälp av personal eller anhörig. De som svarat på enkäten är mentalt friska. 53 svarande har svarat med hjälp av personal eller anhörig och 21 har svarat själva.

Tabell 2. Hur enkäten besvarats

	Män	Kvinnor	Alla
Själv	6	15	21
Med hjälp av personal	4	39	43
Med hjälp av närstående	3	7	10
Alla	13	61	74

Det är alltså fler svarande nästan tre fjärdedelar som svarat med hjälp av personal eller anhörig än som svarat själva. Att inte ha svarat helt själv kan eventuellt ha påverkat tillförlitligheten i svaren.

Vikt

I tabell 3 framgår om de svarande tycker att det är påträngande om personalen frågar om deras vikt om det sker med hänsyn till deras hälsa. 72% av de svarande tycker inte att det är påträngande om de tillfrågades om sin vikt, medan 9% tycker att det är påträngande och 19% har inte svarat. Flertalet av männen 77% och av kvinnorna 71% tycker det är okey om personalen frågar dem om vikten.

Tabell 3. Vikt

	Män	Kvinnor	Alla
Ja	7,7	9,8	9,5
Nej	76,9	70,5	71,6
Ej svarat	15,4	19,7	18,9
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Ca tre fjärdedelar av de som har svarat tycker det är okey att personalen frågar dem om vikten, vilket underlättar vården och omsorgen. Männen anser det något mindre ofarligt än kvinnorna. Det är viktigt att personalen har möjlighet att fråga de äldre om vikten vid inflyttning till äldreboendet, med tanke på att det är nödvändigt med ett utgångsläge för att kunna jämföra vid ev. sjukdom, under- eller övervikt. Det är dock ganska många som inte svarat på påståendet.

Måltidsmiljön

Vad är viktigast i måltidsmiljön och vad skiljer män och kvinnor åt.

Tabell 4 visar att 64% av alla svarande instämmer helt i att det är viktigt med lugn och trivsamt stämning kring måltiderna. 24% av alla svarande instämmer till stor del och 7% instämmer delvis. 1% av svarande instämmer inte alls. 4% har inte svarat. Vid en jämförelse mellan könen är det ganska lika, 88% av kvinnorna och 85% av männen som instämmer helt eller till stor del i att måltiderna bör vara lugna och trivsamma. Fler av männen 15% än av kvinnorna 7% håller delvis eller inte alls med. Samtliga som inte svarat 4% är kvinnor.

Tabell. 4 Stämningen kring måltiderna är lugn och trivsamt

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	54,0	65,6	63,5
Instämmer till stor del	30,7	23,0	24,3
Instämmer delvis	15,3	4,9	6,8
Instämmer inte alls	0,0	1,6	1,4
Ej svarat	0,0	4,9	4,0
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Majoriteten av de svarande anser det viktigt att det inte förekommer några störande ljud vid bordet utan att stämningen kring måltiden är lugn och trivsamt. Några synpunkter som framkom är ”Lite lugn och ro, inga skrikande människor” och ”Att få ha lugn och ro.” Skillnaden mellan kvinnorna och männen i påståendet instämmer helt eller till stor del var mycket liten. Männen instämmer sedan delvis medan kvinnor fördelat sig mellan delvis, inte alls och att inte svara.

Av tabell 5 framgår att 47% av alla svarande instämmer helt i att det är viktigt att bordet dukas snyggt med ljus och blommor. 18% av alla svarande instämmer till stor del och 22% instämmer delvis. 11% av svarande instämmer inte alls och 3% svarar inte på frågan. Vid en jämförelse mellan könen är det fler av kvinnorna 67 % än av männen 54% som instämmer helt eller till stor del i att det ska vara snyggt dukat för dem. Fler av männen 38% än av kvinnorna 31% håller delvis eller inte alls med.

Tabell. 5 Bordet är dukat snyggt med ljus och blommor

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	30,71	50,8	47,3
Instämmer till stor del	23,2	16,4	17,6
Instämmer delvis	30,7	19,7	21,6
Instämmer inte alls	7,7	11,5	10,8
Ej svarat	7,7	1,6	2,7
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Något mer än hälften av de som svarat instämmer helt eller till stor del i att det är viktigt att bordet dukas snyggt. Det är viktigare för kvinnorna än för männen. Synpunkter som framkom; ”Det är viktigt att måltiderna får ätas vid ett snyggt dukat bord. Att ha genomskinlig plast, kan jag förstå men murriga blå vaxduken under. Nej tack! En blommig eller rutig i lite färg vore väl trevligare. Ett billigt önskemål, men bättre trivsel.” och någon skrev ”Lite bättre dukning.”

Tabell 6 visar sig att 78% av alla svarande instämmer helt i att det viktigt att alltid få sitta på samma plats. 5% av alla svarande instämmer till stor del och 4% delvis. 11% av alla svarande instämmer inte alls. 1% har inte svarat. Vid en jämförelse mellan könen är det nästan lika många kvinnor 84% som män 85% som vill ha samma plats vid bordet. 15% av männen instämmer inte alls medan 16% av kvinnorna fördelat sina svar mellan instämmer delvis, inte alls och ej svarat.

Tabell. 6 Att få sitta på samma plats

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	84,6	77,1	78,4
Instämmer till stor del	0,0	6,6	5,4
Instämmer delvis	0,0	4,9	4,0
Instämmer inte alls	15,4	9,8	10,8
Ej svarat	0,0	1,6	1,4
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Övervägande av de svarande instämmer helt eller till stor del i att det viktigt att få behålla sin plats vid bordet. Det är praktiskt taget lika viktigt för både männen som för kvinnorna att få sitta på samma plats och i stort sett faktiskt samma åt andra hållet.

Tabell 7 visar att 61% av alla svarande instämmer helt i att det är viktigt att ha sällskap vid bordet. 8% av alla svarande instämmer till stor del. Det är 12% av de svarande som instämmer delvis och 18% inte alls. 1% har inte svarat. Vid en jämförelse mellan könen är det fler av männen 77% än av kvinnorna 67% som instämmer helt eller till stor del i att ha sällskap vid bordet är betydelsefullt. 31% av kvinnorna instämmer delvis eller inte alls i att det är viktigt att ha sällskap vid bordet för dem medan endast 23% av männen anser detta.

Tabell. 7 Ha sällskap vid bordet

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	76,9	57,3	61,0
Instämmer till stor del	0,0	10,0	8,0
Instämmer delvis	0,0	14,8	12,2
Instämmer inte alls	23,1	16,3	17,5
Ej svarat	0,0	1,6	1,4
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Något mer än hälften av alla svarande anser att det är viktigt med sällskap vid bordet. Männen är ganska klara med att sällskap är antingen viktigt eller oviktigt. Det finns inget mellanting. De har svarat på instämmer helt eller inte alls. Kvinnorna har mera fördelat sig på påståendena.

I tabell 8 framgår att 88% av alla svarande instämmer helt i att det är viktigt att få den hjälp jag behöver i samband med måltiden. 11% av alla svarande instämmer till stor del. Det är 1% som instämmer delvis. Ingen har angett alternativt inte alls. Vid en jämförelse mellan könen var skillnaden inte så stor utan lika viktigt mellan männen 100% och kvinnorna 99%.

Tabell. 8 Få den hjälp jag behöver i samband med måltiderna

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	84,6	88,5	87,8
Instämmer till stor del	15,4	10,0	10,8
Instämmer delvis	0,0	1,6	1,4
Instämmer inte alls	0,0	0,0	0,0
Ej svarat	0,0	0,0	0,0
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Allt som allt instämmer majoriteten av alla svarande helt eller till stor del i att det är viktigt att få den hjälp som man behöver i samband med måltiden. Båda könen var ganska eniga om att det är viktigt att få hjälp vid måltiderna. En svarande skriver att jag ”Behöver ha ibland hjälp med matning. Varje dag jag är inte lika pigg.” och en annan svarande önskar få mat som underlättar ” M vill ha lättuggad mat.”

Tabell 9 visar att 70% av alla svarande instämmer helt i att det är viktigt att maten serveras på ett aptitligt och smakfullt sätt. 19% av alla svarande instämmer till stor del och 5% delvis. 5% instämmer inte alls. Vid en jämförelse mellan könen framgår det att det är fler av männen 100% än av kvinnorna 87% som instämmer helt eller till stor del i att det är viktigt att maten serveras på ett aptitligt och smakfullt sätt. 13% av kvinnorna instämmer delvis eller inte alls.

Tabell. 9 Maten serveras på ett aptitligt och smakfullt sätt

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	53,8	73,7	70,3
Instämmer till stor del	46,2	13,1	18,9
Instämmer delvis	0,0	6,6	5,4
Instämmer inte alls	0,0	6,6	5,4
Ej svarat	0,0	0,0	0,0
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Flertalet av alla svarande instämmer helt eller till stor del i att maten ska serveras aptitligt och smakfullt. Något fler av männen än av kvinnorna instämmer helt eller till stor del.

Av tabell 10 framgår att 88% av alla svarande instämmer helt i att det är viktigt att få äta utan tidspress. 11% av alla svarande instämmer till stor del och 1% inte alls.

Vid en jämförelse mellan könen framgår att skillnaden inte är så stor mellan männen 100% och kvinnorna 99% när det gäller att få äta utan tidspress.

Tabell. 10 Få äta utan tidspress

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	92,3	87,0	87,8
Instämmer till stor del	7,7	11,5	10,8
Instämmer delvis	0,0	0,0	0,0
Instämmer inte alls	0,0	1,6	1,4
Ej svarat	0,0	0,0	0,0
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Majoriteten av alla svarande ansåg det viktigt att få äta utan tidspress. Övervägande delen av männen och kvinnorna tyckte att det är ett viktigt påstående.

Sammanfattande analys av måltidsmiljön

Vad skiljer sig mellan männen och kvinnorna gällande måltidsmiljön.

Det är viktigt för båda könen att det inte förekom störande ljud vid bordet och att stämningen kring måltiden är lugn och trivsamt. Det är viktigare för kvinnorna än för männen att bordet är dukat snyggt med ljus och blommor. Det finns synpunkter på hur borde ska dukas snyggt. Bättre dukning med gladare färger vid bordet, gav bättre trivsel och är ett billigt önskemål. Männen däremot tycker att det är viktigare med sällskap vid bordet än kvinnorna. Att maten ska serveras på ett aptitligt och smakfullt sätt anser båda könen, fast männen något mera. Emellertid är nästan alla boende rätt så eniga om att det är viktigt att få sitta på samma plats, att få den hjälp jag behöver i samband med måltiderna och att få äta utan tidspress. En synpunkt som också framkom är att maten ska vara anpassad efter mitt behov tex. lättuggad. Det finns en samhörighet mellan att få hjälp med maten och att få äta utan tidspress.

Maten

Vad är viktigast vad gäller maten och vad skiljer män och kvinnor åt.

Av tabell 11 framgår att 39% av alla svarande instämmer helt i att det är viktigt att få välja mellan två rätter till lunch. 15% av alla svarande instämmer till stor del. Det är 18% som instämmer delvis och 27% instämmer inte alls i detta. 1% har inte svarat. Vid en jämförelse mellan könen är det fler av männen 85% än av kvinnorna 48% som instämmer helt eller till stor del i att det är viktigt att få välja mellan två rätter till lunch. Det var fler kvinnor 51% än män 15% som instämmer delvis eller inte alls.

Tabell. 11 Få välja mellan två rätter till lunch

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	46,1	37,7	39,1
Instämmer till stor del	38,5	10,0	14,9
Instämmer delvis	7,7	19,7	17,6
Instämmer inte alls	7,7	31,0	27,0
Ej svarat	0,0	1,6	1,4
Summa	100,0	100,0	100
Bastal	13	61	74

Det är bara något mer än hälften av alla svarande som tyckte att det är viktigt att få välja mellan två maträtter till lunch och för något under hälften av alla svarande är det betydelselöst. Det indicerar att det kanske inte är det viktigaste att få välja mellan två maträtter. Det framkom att det dock nästan är dubbelt så viktigt för männen som för kvinnorna. Däremot framkom en hel del synpunkter på vilket sätt och vilken mat man önskar få serverad:

➤ *”Min mamma behöver äta passerad mat vilket innebär att när köket ej passerar mat sänder dom gröt och det händer ofta.”*

➤ *”Vad beträffar maten önskar jag mindre tjocka stuvningar och gratängsåser. Önskar dessutom potatis som smakar som potatis!!”*

➤ *”Färska grönsaker önskas.”*

➤ *”Vill ha stekt fläsk (helst magert) och potatismos och gärna lite lax.”*

➤ *”Att grönsaker, morötter, mera tomater, örter o dyl. serveras mer. Salladen ”kaninmaten” kan reduceras, svårt att ”tugga” för oss gamla. Tack!”*

➤ *”M vill ha pannkakor och potatisbullar ibland. Tycker ej om kött!”*

Tabell 12 visar att 80% av alla svarande instämmer helt i att det är viktigt att få välja den dryck jag önskar till maten. 11% av alla svarande instämmer till stor del. Det är 8% av alla svarande som instämmer delvis. 1% har inte svarat. Vid en jämförelse av könen är det fler av männen 100% än av kvinnorna 89% som instämmer helt eller till stor del i att det är viktigt att få välja dryck till maten. Det är enbart kvinnorna 11% som är tveksamma och instämmer delvis eller inte alls.

Tabell. 12 Få välja den dryck jag önskar till maten

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	92,3	77,0	79,7
Instämmer till stor del	7,7	11,5	10,8
Instämmer delvis	0,0	10,0	8,1
Instämmer inte alls	0,0	1,6	1,4
Ej svarat	0,0	0,0	0,0
Summa	100,0	100,1	100,0
Bastal	13	61	74

Allt som allt instämmer majoriteten av alla svarande helt eller delvis i att det är viktigt att få välja dryck till maten. Bland männen är det ingen tvekan om detta, alla svarade instämmer helt eller till stor del. Ett önskemål som framkom är att det bör serveras ”*Starköl till middag och snaps till middag.*”

Av tabell 13 framgår att 70% av alla svarande instämmer helt i att det är viktigt att maten är varm när jag får den. 22% av alla svarande instämmer till stor del. Det är 7% av alla svarande som instämmer delvis och 1% inte alls. Vid en jämförelse av könen är det något fler av kvinnorna 94% än av männen 84% som instämmer helt eller till stor del i att det är viktigt att få maten varm. Fler av männen 15% än av kvinnorna 7% instämmer delvis eller inte alls.

Tabell. 13 Maten är varm när jag får den

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	69,2	70,5	70,2
Instämmer till stor del	15,4	23,0	21,6
Instämmer delvis	15,4	4,9	6,8
Instämmer inte alls	0,0	1,6	1,4
Ej svarat	0,0	0,0	0,0
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Majoriteten av alla svarande är rådgående eniga och instämmer i att det är viktigt att få maten serverad varm. Kvinnorna bedömer det mera viktigt än männen att maten ska vara varm när de får den. En synpunkt som framkom är att ”*Allt är bra som det är. Jag önskar att maten jämt är varm.*”

Av tabell 14 framgår att 65% av svarande instämmer helt i att det är viktigt att maten är god och smakar bra. 14% av alla svarande instämmer till stor del. Det är 19% av alla svarande som instämmer delvis och 3% inte alls. Vid en jämförelse mellan könen är det fler av männen 85% än av kvinnorna 77% som instämmer helt eller till stor del i att det är viktigt att maten smakar bra. Fler av kvinnorna 23% än av männen 15% instämmer delvis eller inte alls.

Tabell. 14 Maten är god och smakar bra

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	69,2	63,9	64,9
Instämmer till stor del	15,4	13,1	13,5
Instämmer delvis	15,4	19,7	18,9
Instämmer inte alls	0,0	3,3	2,7
Ej svarat	0,0	0,0	0,0
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Något mer än tre fjärdedelar av alla svarande instämmer helt eller till stor del i att det är viktigt att maten smakar bra. Det finns en liten skillnad mellan könen. Männen har något större krav än kvinnorna på att maten ska smaka bra. Synpunkter som framkom är att maten inte alltid håller måttet:

- *”Maten är ofta för salt och starkt kryddad.”*
- *”Maten är inte bra. Köttet brukar vara hårt. Vill ha mer variation. Kan ej säga att det är smaklöst men ibland är det för salt. Tycker inte om maten för huvudtaget.”*
- *”Maten är för starkt kryddad, för saltad eller för pepprad. Förslag: man kan ha olika kryddor stående på matbordet för självservering.”*
- *”Maten smakar bra, kunde vara lite mer salt, men iförsig kan jag göra det själv.”*
- *”Huvudsaken att man får maten och den smakar gott.”*
- *” Jag vill ha god vällagad husmanskost.”*
- *”Att få äta god svensk kost.”*
- *” Maten är bra. Den har blivit mycket bättre de senaste månaderna.”*
- *” Önskar goda maträtter, men vill ej bli tjock.”*
- *” Maten är bättre nu. Hoppas utvecklingen fortsätter i samma riktning.”*

Tabell 15 visar att 59% av alla svarande instämmer helt eller till stor del i att det är viktigt att ha tillgång till dryck under natten. 18% av alla svarande instämmer till stor del. Det är 14% av de svarande som instämmer delvis 8% och 1% inte alls. Det finns det ingen skillnad mellan könen när det gäller vikten av att ha tillgång till dryck under natten. 77% av kvinnorna och 77% männen instämmer helt eller till stor del . Differensen är heller inte så stor mellan männen 23% och kvinnorna 21% som svarat delvis eller inte alls.

Tabell. 15 Tillgång till dryck under natten

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	46,2	62,3	59,4
Instämmer till stor del	30,7	14,8	17,6
Instämmer delvis	7,7	14,8	13,5
Instämmer inte alls	15,4	6,5	8,1
Ej svarat	0,0	1,6	1,4
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Något mer än tre fjärdedelar av alla svarande instämmer helt eller till stor del i att det är viktigt att ha tillgång till dryck under natten. Det råder en samhörighet mellan könen i vikten av att ha tillgång till dryck under natten.

Av tabell 16 framgår att 31% av alla svarande instämmer helt i att det är viktigt att få måltiderna serverade när jag själv önskar. 20% av alla svarande instämmer till stor del. Det är 16% av alla svarande som instämmer delvis och 30% inte alls. 3 % har inte svarat. Vid en jämförelse mellan könen är det fler av kvinnorna 52% än av männen 46% instämmer helt eller till stor del i att det är viktigt att få välja mattid. Fler av männen 54% än av kvinnorna 44% instämmer delvis eller inte alls.

Tabell. 16 Få måltiderna serverade när jag själv önskar

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	15,4	34,4	31,1
Instämmer till stor del	30,7	18,0	20,3
Instämmer delvis	7,7	18,0	16,2
Instämmer inte alls	46,2	26,2	29,7
Ej svarat	0,0	3,3	2,7
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Sammanlagt hälften av alla svarande instämmer helt eller till stor del på påståendet i att det är viktigt att få välja mattid medan ca hälften ansåg det oviktigt. Något fler av kvinnorna än av männen ansåg det viktigt att få välja mattid. Några synpunkter som framkom är;

- ”Jag vill ha mat när jag blir hungrig.”
- ”Att måltiderna passar tiden.”
- ”Är nöjd och belåten.”
- ”Känner mig rätt nöjd med måltiderna.”

Tabell 17 visar att 42% av alla svarande instämmer helt i att det är viktigt att få känna doften av nylagad mat eller nybakat bröd. 14% av alla svarande instämmer till stor del. Det är 16% som instämmer delvis och 23% inte alls. 5% har inte svarat. Vi en jämförelse mellan könen är det fler av kvinnorna 57% än av männen 46% som instämmer helt eller till stor del i att det är viktigt att få känna doften av nylagad mat eller nybakat bröd. Man kan se att av männen anser 46% att doften av nylagat eller nybakat är oviktigt för dem medan endast 38% av kvinnorna anser detta.

Tabell. 17 Få känna doften av nylagad mat och nybakat bröd

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	46,1	41,0	41,9
Instämmer till stor del	0,0	16,4	13,5
Instämmer delvis	7,7	18,0	16,2
Instämmer inte alls	38,5	19,7	23,0
Ej svarat	7,7	4,9	5,4
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Allt som allt är det något mer än hälften av alla svarande som instämmer helt eller till stor del i att det var viktigt att få känna doften av nylagat eller nybakat. Det är viktigare för kvinnorna än för männen. Ett svar som kan ha betydelse i att det kanske inte känns som viktigt är när man ”Saknar luktsinne.”

Av tabell 18 framgår att 74% av alla svarande instämmer helt i att det är viktigt att få behålla mattraditioner som tex. julmat, påskmat. 12% av alla svarande instämmer till stor del. Det är 4% som instämmer delvis och 8% inte alls. 1% har inte svarat. Vid en jämförelse mellan könen är det fler av kvinnorna 93% än av männen 54% som instämmer helt eller till stor del i att det är viktigt att helt eller till stor del få behålla mattraditioner som tex. julmat. Man kan se att av männen anser 31% att mattraditioner är oviktigt för dem medan endast 3% av kvinnorna anser detta.

Tabell. 18 Få behålla mattraditioner som tex. julmat, påskmat

	Män	Kvinnor	Alla
Instämmer helt	46,2	80,3	74,3
Instämmer till stor del	7,7	13,1	12,2
Instämmer delvis	7,7	3,3	4,1
Instämmer inte alls	30,7	3,3	8,1
Ej svarat	7,7	0,0	1,4
Summa	100,0	100,0	100,1
Bastal	13	61	74

Allt som allt instämmer majoriteten av alla svarande helt eller till stor del i att det var viktigt att få behålla mattraditioner som tex. jul. Övervägande delen av kvinnorna ansåg det viktigt med bara ca hälften av männen tyckte så.

Sammanfattande analys av maten

Vad skiljer sig mellan männen och kvinnorna gällande maten.

Det är stor skillnad mellan män och kvinnor när det gäller önskan att få välja mellan två rätter till lunch. Men om man ser till samtliga är det något mer än hälften som anser det viktigt. Synpunkter som framkom och som inte ger rätten att välja är tex. när köket istället för passerar maten skickar gröt. Det finns dock många önskemål om att få olika sorters rätter. Kvinnorna däremot tycker att det är viktigt att maten är varm när den serveras medan det är viktigare för männen att få välja dryck till maten. Bortsett från detta är det dock svarande som uttrycker önskemål om starköl och snaps till middagen. Båda könen tycker dock ganska lika när det gäller att ha tillgång till dryck under natten. Männen finner det är något viktigare att maten är god och smakar bra än kvinnorna. Det finns dock ganska många kritiska synpunkter på maten, för starkt kryddad, för salt, för hårt kött mm. Det önskas också mera husmanskost, mera god svensk kost och variation. Bara hälften av alla svarande anser det viktigt att få välja mattid och ca hälften av kvinnorna och mycket nära hälften av männen tycker det är viktigt att få maten serverad när man själv önskar. Mattid verkar inte vara någon viktig fråga. Någon är missnöjd över att måltiderna inte höll tiden medan någon ville äta när hungern föll in. Kvinnorna uppskattar mera detta att få känna doften av nylagad mat och nybakat bröd. Att få behålla mattraditioner är mycket viktigare för kvinnorna än för männen.

Måltidsordningen

När önskar du att måltiderna ska serveras under dagen?

Tabell 19.1 visar att det är 8% av alla svarande som önskar äta frukost mellan 07.00 - 07.30. 39% av svarande önskar tiden 07.30 - 08.00 medan 43% önskar tiden 08.00 – 09.00. 10% har inte svarat. Vid en jämförelse mellan könen är det fler av männen 15% än av kvinnorna 7% som önskar att frukosten ska serveras tidigt 07.00 - 07.30. Fler av männen 46% än av kvinnorna 38% önskar få frukosten på mellantiden 07.30 - 08.00. Samtidigt kan man se att av kvinnorna önskar 48% få frukosten serverad sent 08.00 - 09.00 medan endast 23% av männen önskar detta.

Tabell. 19.1 Frukost

	Män	Kvinnor	Alla
*7.00-7.30	15,4	6,6	8,1
**7.30-8.00	46,2	37,7	39,2
***8.00-9.00	23,0	47,5	43,2
ej svarat	15,4	8,2	9,5
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Sammantaget så önskar majoriteten av svarande äta sin frukost mellan 07.30 – 09.00.

Frukosttiden mellan könen skiljer sig på så sätt att fler av männen önskar äta på mellantiden och kvinnorna på den sena tiden. När det gäller önskemål om frukosttiden så var det fler av männen än av kvinnorna som inte svarade och alltså inte har några önskemål. Vilket även framkom under synpunkter som tex;

➤” Frukost spelar ingen roll.”

➤” Frukosttiden spelar ingen roll.”

Någon svarande har svarat att de istället för klockan 07.00 vill äta klockan 06.00 och en annan svarande har noga strukit under tiden, frukost klockan 08.00.

* tidiga tiden

** mellantiden

*** sena tiden

Av tabell 19.2 framgår att 55% av alla svarande önskar äta lunch tidigt 12.00 - 12.30. Av alla svarande är det 30% som önskar äta mellantiden 12.30 - 13.00. Det är endast 4% som önskar äta på den sena tiden 13.00 - 13.30. 11% har inte svarat. Vid en jämförelse mellan könen är det fler av männen 62 % än av kvinnorna 54% som önskar att lunchen ska serveras tidigt 12.00 - 12.30. Differensen är inte så stor mellan männen 31% och kvinnorna 30% när det gäller att äta vid mellantiden 12.30 - 13.00. Inga män, endast kvinnor 5% önskar få lunchen serverad mellan 13.00 - 13.30. När det gäller önskemål om tiden så är det fler av kvinnorna 12% än av männen 8% som inte svarat och alltså inte hade några önskemål när lunchen serveras.

Tabell. 19.2 Lunch

	Män	Kvinnor	Alla
*12.00-12.30	61,5	54,1	55,4
**12.30-13.00	30,8	29,5	29,7
***13.00-13.30	0,0	4,9	4,1
ej svarat	7,7	11,5	10,8
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Sammantaget så önskar de flesta av alla svarande äta sin lunch tidigt eller mellantid 12.00 - 13.00. Jämförde man könen så är det något fler män än kvinnor som önskar sin lunch tidigt, vid mellantiden är man ganska lika. Det är dock fler kvinnor än män som inga önskemål har om tiden och synpunkter som framkom är att det spelar ingen roll eller tidigare;

➤”Lunch tiden spelar ingen roll.”

➤”Lunch vilken tid som helst.”

➤”Lunch tiden har ingen betydelse.”

➤”lunchtiden spelar ingen roll när jag får den.”

En svarande har strukit under lunchtiden 11.30 - 12.00. Några har svarat att de istället för klockan 12.00 önskar få lunchen serverad klockan 11.30.

* tidiga tiden

** mellantiden

*** sena tiden

Tabell 19.3 visar att 16% av alla svarande önskar att middagen serveras tidigt 16.00 - 16.30. Av alla svarande är det 37% som önskar middagen vid mellantiden 16.30 – 17.00. Det är 39% av alla svarande som önskar sen middag 17.00 - 17.30. 8% har inte svarat. Vid en jämförelse mellan könen är det fler av kvinnorna 18% än av männen 8% som önskar att middagen ska serveras tidigt 16.00 - 16.30. Även fler av kvinnorna 39 % än av männen 23% önskar att middagen serveras vid mellantiden 16.30 – 17.00. Att få sin middag serverad sent 17.00 - 17.30 är det fler av männen 62% än av kvinnorna 34% som önskar. När det gäller önskemål om tiden så är det ingen skillnad mellan könen. 8% svarar inte och har alltså inte några önskemål när middagen ska serveras.

Tabell. 19.3 Middag

	Män	Kvinnor	Alla
*16.00-16.30	7,7	18,0	16,2
**16.30-17.00	23,1	39,4	36,5
***17.00-17.30	61,5	34,4	39,2
ej svarat	7,7	8,2	8,1
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Sammantaget så önskar tre fjärdedelar av alla svarande äta sin middag mellan 16.30 - 17.30. Det är större andelen män som önskar sen middag i jämförelse med kvinnorna som höll sig till tidig tid eller mellantid. En synpunkt som framkom är en svarande som noga har strukit under tiden 16.30.

* tidiga tiden

** mellantiden

*** sena tiden

Av tabell 19.4 framgår att 34% av alla svarande önskar äta tidig kvällsmat 19.00-19.30. 26% av alla svarande önskar kvällsmat på mellantiden 19.30-20.00 och endast 11% önskar sen kvällsmat 20.00-20.30. 30% har inte svarat. Vid en jämförelse mellan könen är det 34% av kvinnorna och 31% av männen som önskar att kvällsmålet ska serveras tidigt 19.00-19.30. Fler av kvinnorna 28% än av männen 15% önskar få kvällsmålet på mellantiden 19.30 – 20.00, samtidigt som man kan se att av männen önskar 31% att kvällsmålet serveras sent 20.00 –20.30 och endast 7% av kvinnorna önskar detta.

Tabell. 19.4 Kvällsmål

	Män	Kvinnor	Alla
*19.00-19.30	31,0	34,0	33,7
**19.30-20.00	15,0	28,0	25,6
***20.00-20.30	31,0	7,0	11,0
ej svarat	23,0	31,0	29,7
Summa	100,0	100,0	100,0
Bastal	13	61	74

Sammantaget önskar svarande kvällsmålet tidigt eller på mellantid, många av svarande önskar inget kvällsmåls alls. Det är inte så stor skillnad mellan kvinnorna och männen när tidiga 19.00-19.30 kvällsmålet ska serveras. Däremot är det mycket fler av männen som önskar att kvällsmålet serveras sent. När det gäller önskemål om tiden så var det fler av kvinnorna än av männen som inte svarar och alltså inte har några önskemål. Synpunkter som framkom är;

- ” Inget kvällsmål.”
- ”Vill ej ha kvällsmål.”
- ”tillgång till kvällsgodis.”
- ”Utnyttjar sällan kvällsmålet.”
- ”Kvällsmål inte alls.”

En svarande har noga strukit under tiden kvällsmål 19.00.

* tidiga tiden

** mellantiden

*** sena tiden

Sammanfattande analys av måltidsordningen

Vad skiljer sig mellan männen och kvinnorna gällande måltidsordningen.

Fler av männen önskar äta frukost på mellantiden medan kvinnorna önskar sena tiden. Önskan om när lunchen ska serveras är inte så stor skillnad mellan könen. Något fler av männen än av kvinnorna önskar tidig men vid mellantiden är det lika. Middagen önskar kvinnorna äta tidigare och männen senare. Kvällsmålet skilde sig så att männen ville antingen äta tidigt eller sent medan kvinnorna önskar tidig/mellantid. Ganska många önskar inget kvällsmål.

Konklusion av måltidsmiljön, maten och måltidsordningen

Det är viktigt att fråga de äldre om hur de önskar få sina livsvillkor uppfyllda. Ett sätt var att studera vad män och kvinnor anser viktigt om måltidsmiljön, maten och måltidsordningen. En sammanställning i vad de instämmer helt eller till stor del i, visade sig, att det är jämlika svarsprocent från båda könen på frågorna 4, 6, 8,10 och 15. På frågorna 7, 9, 12 och 14 har männen högre svarsprocent än kvinnorna men på frågorna 5, 13 16, 17 och 18 har kvinnorna högre svarsprocent än männen. På fråga 11 är det stor skillnad mellan könen, männen hade

nästan dubbelt så hög svarsprocent. Fråga 19 som handlar om måltidsordningen visar sig 82% av svarande önskar äta sin frukost mellan 07.30-09.00, 85% önskar lunch mellan 12.00-13.00, 76% önskar middag 16.30-17.30 och 59% önskar kvällsmålet 19.00-20.00, många av svarande önskar inget kvällsmåls alls.

Frågorna som ställs är viktiga för de äldre och medelvärdet på frågorna 4-18 resulterade i 79%, dvs. de svarande instämmer helt eller till stor del. För kvinnorna blir medelvärdet 78% och för männen 79%.

Diskussion

Resultatdiskussion

Första januari 1992 då Ädelreformen trädde i kraft var tanken att de äldre som flyttade till ett särskilt boende skulle ha möjlighet att få fortsätta leva i en hemlik miljö med ett eget liv. Institutionstänkandet skulle bort.

I ett värdigt liv ingår många olika sociala delar och däribland måltidsmiljön, maten och måltidsordningen. Frågan är hur hemlikt det är idag, 12 år senare! Frågar personalen de äldre om deras önskemål, kan deras önskemål förverkligas, kan jag verkligen få det jag önskar? Ska jag egentligen behöva önska, ska det inte vara en rättighet att få ha det som jag hade det hemma. För att stärka den enskildes önskemål eller rättighet, är det viktigt att fråga de äldre om vad som är viktigt just för dem.

Det finns många studier som handlar om de äldres kost, näringstillstånd, näringsproblem, undernäring mm. Syftet med denna undersökning har varit, att ställa frågan direkt till de äldre om vad de anser som viktigt gällande måltidsmiljön, maten och måltidsordningen. Tre äldreboenden med somatisk vård och omsorg ingick i undersökningen. I gällande undersökning har en större andel kvinnor än män besvarat enkätfrågorna. Vilket kanske inte är så konstigt eftersom det i genomsnitt bor fler kvinnor än män på våra äldreboenden. På frågan om personalen kan fråga om hur mycket "den äldre" väger utan att det känns kränkande, var det ca tre fjärdedelar som svarade att det var ok. Detta är en svår fråga, men den har stor betydelse för den enskilde personen i längden. Det är enkelt att kalla det ett eget boende, men den personliga integriteten påverkas ofta av exempelvis personalens frågor, arbetsschema och av sjukdomar. Det är dock viktigt för personalen att känna till den enskildes vikt vid tex. sjukdomsfall.

Måltiden är en viktig del i den äldres vardag. *"Jag vill ha mat när jag blir hungrig"* eller *"Att måltiderna passar tiden."* Vem bestämmer måltidsordningen? Karlström et al. (1992) och Nilsson et al. (2003) för på tal att det är viktigt att vårdrutiner och arbetsscheman anpassas efter den rekommenderade måltidsordningen. Men förmodligen styrs ofta måltidsordningen med hänsyn till personalens schema. De äldre måste få vara med och bestämma över sitt liv och sin vardag, mera än vad som är fallet idag. Självbestämmandet saknas på många ställen inom vården och omsorgen. Kan det händelsevis vara så trivialt, som att alla boende, ledning och vårdpersonal en gång i månaden samlas till ett måltidsmöte. Menyn för månaden planeras in och fastställs. Alla får rösta på sin önskerätt, i och med detta får alltid alla den kost de önskar någon gång under månaden. *"Jag vill ha god vällagad husmanskost"* eller *"Att få äta god svensk kost."* Eventuellt är det någon stor helgdag i månaden och då kan festmaten tex. gåsamiddag eller julskinkan fastslås. Männen tycker att det är något viktigare än kvinnorna, att maten är god och smakar bra. Det finns dock ganska många kritiska synpunkter på maten, för starkt kryddad, för salt, för hårt kött mm. Det går inte att dra några slutsatser av detta, men nästan en fjärdedel av de äldre uppskattar inte maten och då kan man ju heller inte äta med god aptit.

Att få välja mellan två rätter till lunch var det fler av männen än av kvinnorna som anser vara viktigt. Kan det vara så att beroende på att det finns fler kvinnor än män på äldreboendena, har kvinnorna resignerat pga. att de inte finns möjlighet att välja eller kan det vara så att man vet att det inte hjälper att önska för ens önskemål uppfylls inte i alla fall. Det fanns dock synpunkter på vilket sätt och vilken mat de önskar ska serveras, *"Min mamma behöver äta passerad mat vilket innebär att när köket ej passerar mat sänder dom gröt och det händer*

ofta." eller "Att grönsaker, morötter, ... tomater, örter ... serveras mer. Salladen "kaninmaten" kan reduceras, ..."! I Andersson et al. (1998) studie svarade vårdpersonalen att i verkligheten är det personalen som väljer, utifrån att de tycker sig veta, vad den boende vill ha. De säger att det har visat sig, att när den boende väl ser maten kan hon ändra sig och vill ha den andra maträtten och det ställer till oreda. "M vill ha pannkakor och potatisbullar ibland. Tycker ej om kött" !

Även när det gäller att få måltiden serverad när jag själv önskar anser bara hälften av de äldre att det är viktigt. Varför kan man fråga sig, är det för att de vet att det inte går eller är det så att det faktiskt inte betyder något. Exempel " Frukost spelar ingen roll", " Frukosttiden spelar ingen roll.", " Lunch tiden spelar ingen roll" eller "Lunch vilken tid som helst". När det gäller måltiderna så har frukost och lunch placerats ganska tätt, medan middagen önskas något senare än vad som oftast sker. Detta ger en ojämn fördelning av måltiderna under dagen. Det är väl något man ska fundera på, varför är det så? Är det också ett invariant beteende. Jag får inte komma upp till frukost förrän det nästan är lunch. Svarar man här på hur det egentligen ser ut i vardagen? Emellertid har ganska många av de svarande svarat att de önskar inget kvällsmål. Några svarande har under synpunkter skrivit " inget kvällsmål", vill ej ha kvällsmål" och "utnyttjar sällan kvällsmålet ". Enligt Karlström et al. (1992) och Nilsson et al. (2003) bör måltidsordningen spridas över hela dagen mellan klockan 07.00 till 21. 00 och delas upp på tre huvudmål, frukost, lunch och middag samt två till tre mellanmål. Natfastan bör inte vara för lång – högst elva timmar. Detta betyder att vetenskapen anser att målen ska spridas över hela dagen och natfastan får inte överstiga 11 timmar,. Samtidigt som de äldre inte bryr sig så mycket om tiderna och tex. inte känner för, vill inte ha kvällsmål eller kanske klarar de sig på den mat de får under dagen. Kvällsmålet är tydligen inte så viktigt för den som vi har en åsikt om att det ska vara.

Maten är ofta i centrum för de äldre, men måhända inte alltid för personalen som vårdar. Maten och måltidsmiljön måste ses i ett större sammanhang. Örtman (2000) tar upp att för många äldre som ofta har något funktionshinder, kan måltidssituationens kvalitet ha en avgörande betydelse för ätandet. I studien framkom det att båda könen anser det viktigt att miljön vid måltiden var lugn och trivsamt och att det inte fick förekomma några störande ljud vid bordet. "Lite lugn och ro, inga skrikande människor" och "Att få ha lugn och ro". Det är viktigt att de äldres måltidsmiljö respekteras och att personalen tar hänsyn till om det finns boende som är störande, då kanske man ska äta på olika tider eller placeras i olika grupper. Även Mattson-Sydney (2002) har tolkat att inom heldygnsomsorgen är måltiden som en stor gemenskap, där måltiderna serveras på bestämda tider och där den grupp av människor som bor och lever förväntas inta gemensamma måltider i en gemensamt matsal. Hon tar också upp problemet med samlingen kring bordet och att ganska friska äldre inte bör placeras med äldre som av olika orsaker har ett avvikande beteende från hur en måltid enligt våra vanor ska genomföras.

Även dukningen visar sig vara viktig, viktigare för kvinnorna än för männen. Detta tar även Sidenvall (1999) och Örtman (2000) upp, hur viktigt det är att bordet är trevligt dukat och att serveringen är snygg och prydlig. Att få äta precis som jag gjorde när jag var hemma, med servetter och tända ljus måste ju få vara en självklarhet, men är det, det? Synpunkter som framkom är tex. "Det är viktigt att måltiderna får ätas vid ett snyggt dukat bord. Att ha genomskinlig plast, kan jag förstå men murriga blå vaxduken under. Nej tack! En blommig eller rutig i lite färg vore väl trevligare. Ett billigt önskemål, men bättre trivsel." och någon skrev "Lite bättre dukning".

Männen önskar mer samvaro kring bordet än kvinnorna. Är män mer sällskapliga eller har de kanske varit vana vid att i hemmet alltid ha sällskap av hustrun vid matbordet. Att få behålla sin plats och få den hjälp jag behöver vid måltiden, var däremot lika viktigt för båda könen. Man kan undra vad det beror på, är det invanda rutiner, kanske revir eller enbart en trygghet. Att få hjälp vid måltiden, är i själva verket att få hjälp när jag själv vill ha hjälp och inte efter personalens behov. Att få sitta vid sin plats och att få rätt hjälp vid måltiden framkom även som viktigt i den omformade fokusgruppen (Callinggård & Wikström 2004). Örtman (2000) säger också att måltiden är en tid för samvaro, att ha sin egen plats vid bordet, bra belysning, inga störande ljud från tex. radio och kanske hjälp med matning.

Att få maten serverad på ett aptitligt och smakfullt sätt anser männen mycket viktig, viktigare än kvinnorna, men att få äta utan tidspress och inte behöva jäkta, var lika viktigt för båda könen. Något som även framkom är att maten ska anpassas efter mitt behov tex. lättuggad. Det finns en samhörighet mellan att få hjälp med maten och att få äta utan tidspress. Att få hjälpen efter eget behov och att inte behöva äta eller matas i snabb takt. Det är viktigt att maten som läggs upp på tallriken serveras för ögat. Nordenvang & Callmer (1995) säger att det är viktigt att ha mätinstrument för att följa matvanorna, så att näringsstatusen inte försämras och att många äldre lever på små marginaler vad det gäller hälsan. Därför kan bristfälliga matvanor få allvarliga konsekvenser som kan leda till sjukhusvård.

Metoddiskussion.

I denna studie ingår kvantitativ data och bearbetningen har skett med statistiska metoder. Procenttalen är beräknade med kön som oberoende variabel. Den öppna frågans kommentarer, inordnades under den fråga där den var passande.

Urvalet i studien är de äldre som bor på tre äldreboenden med somatisk vård. Enkäten lämnas ut till chefen på äldreboendet som distribuerar ut den till de boende. Det kan diskuteras om denna metod kan ha gjorts annorlunda, eftersom bortfallet i studien blev 56%. För att få bättre svarsfrekvens kanske alternativet varit, att jag personligen under några dagar befunnit mig på respektive boende, själv delat ut och samlat in enkäterna. Det stora bortfallet gör att jag konstaterar att enkät inte är rätt metod att använda när det handlar om att fråga äldre människor om vad som är viktigt för dem, deras behov eller önskemål och om hur deras vardag ska se ut. Många har svårt att svara på enkäter, svårigheten att läsa och kanske tolka frågorna. Enligt Trost (2001) ska man läsa igenom missivbrevet noggrant, så att det inte smugit sig in några tryckfel. Det har tyvärr inte jag gjort så i informationsbrevet står "*är nöjda med måltidsmiljön och maten*", givetvis skulle jag ha skrivit anser *viktigt* eftersom jag frågar om vad som är viktigt. Om detta förbryllat eller påverkat svaren går inte att utläsa. Tiden för studien har varit knapp, vilket även påverkat enkätutformningen. Om jag haft mer tid på mig skulle jag istället använt mig av någon av metoderna intervju eller observation. Vid en intervju behöver den enskilde inte ha hjälp av närstående eller vårdpersonal, utan kan själv få berätta hur de ser på saker och ting. Att samla flera till en modifierad fokusgrupp, kan också vara ett bättre sätt än en enkät. Här får de äldre även träffa andra och utbyta åsikter under intervjutiden.

I undersökningen har en större andel kvinnor än män besvarat enkätfrågorna. Detta är inte så konstigt, då det generellt sett bor fler kvinnor än män på våra äldreboenden. En tanke som kom upp var, om det kan vara så att könen tycker olika. Därför beslöt jag att göra en jämförelse dels i % mellan männen, dels i % mellan kvinnorna. En sammanvägning av samtliga svar "Alla" påverkas starkt av den större andelen kvinnor (82,5%) av de svarande, jämfört med männen (17,5%). I undersökningen framgår alltså männens åsikter, vilket kanske inte alltid är fallet annars, då kvinnorna är dominerande i antalet i våra äldreboenden.

Den motsatta gäller exempelvis ofta vid framtagning av nya läkemedel, där forskningen ofta är inriktad på män.

Slutsats

Det är viktigt att fråga de äldre om hur de önskar få sina livsvillkor uppfyllda. Ställer man frågan ”Hur är det idag?”, kanske inte alla vågar svara uppriktigt, pga. oro för att inte bli bemötta på rätt sätt efteråt. Något som återkom flera gånger under den intervju som genomfördes under utbildningen är, att det inte är som hemma och att man ska vara tacksam och inte klaga (Callingård, opublicerat material 2004). Därför ställdes i enkäten frågor gällande hur viktig måltidsmiljön, maten och måltidsordningen är. Medelvärdet på enkätfrågorna 4-18 resulterar i 79%, dvs. de svarande instämmer helt eller till stor del. För kvinnorna blir medelvärdet 78% och för männen 79%. Att följa upp kvalitén med hjälp av enkät var ett trubbigt instrument. Då bortfallet var stort, går det inte att dra några slutsatser av denna studie. Undersökningen visar dock på behovet av att personalen lyssnar på de äldre, deras tankar och förslag. Måltider och situationen runt de äldre, är av avgörande betydelse för de äldres välbefinnande. Jag anser därför att man bör ta sig tiden att i lugn och ro analysera fråga för fråga och kanske göra intervjuer med flera av de svarande, för att grundligare få klarhet i vad som är viktigt för de äldre.

Fortsatta studier

Förslag på vidare studie: De tre äldreboendena har olika matleverantörer. Finns det någon skillnad mellan maten som levereras till äldreboendena och påverkas de äldres måltids-situation av detta? Studierna bör genomföras i intervjuform eller genom samtalsgrupper.

Referens

Andersson, S-O., Holmgren, A., Hägglund, H., & Sellberg, E. (1998). "Hellre palt än puré" – Om kost och måltider vid sjukhem. (Äldreuppsdraget 98:10). Stockholm: Socialstyrelsen.

Avsändare (eva.callmer@smd.sll.se). (2004, juni 15). Ämne: mål för äldres måltider
Hej! Jag bifogar texten till målen som utvecklades ca 1997 tillsammans med några kommuner i södra delen av länet. Hoppas du kan ha glädje av dem i ditt uppsatsarbete.
Med vänlig hälsning Eva Callmer. Mottagare. (kerstin.Callinggard@minmail.net).

Bonniers Folklexikon, V. (1954). Stockholm. AB Nordiska Uppslagsböcker.

Brunsell, B. (2002-12-18). *Inriktningsmål, Definition kost/hälsa*. Kristinehamns kommun. Tekniska förvaltning. Kostavdelning. www.kristinehamn.se.

Callinggård, K. & Wikström, L. (2004). *Fokusgrupp Serafens äldreboende*. Opublicerat material.

Callinggård, K. (2004). *Intervju*. Opublicerat material.

Callinggård, K. (2004). *Observation*. Opublicerat material.

Centrum för tillämpad näringslära. (1979). Stockholm. Stockholms läns landsting

Folkhälsoinstitutet och Livsmedelsverket. *Nationella mål och strategier för nutrition 1999 – 2004*. Rapport nr 1999:19.

Karlström, B., Landin, I-L., Rothenberg, E., Irving Faxén, G., Larsson, Å., & Øverby, E. (1998). *Mat och kostbehandling för äldre – problem och möjligheter*. Livsmedelsverket, Uppsala.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur. Lund.

Mattson – Sydner, Y. (2002). *Den maktlösa måltiden – om mat inom äldreomsorgen*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för hushållsvetenskap.

Nilsson – Balknäs, U., Bosaeus, I., Ellegård, L., & Rothenberg, E. (2003). *Mat och näring för sjuka inom vård och omsorg*. Livsmedelsverket, Uppsala.

Nordenvang, E., & Callmer, E. (1995). *Kartläggning av måltidsservice för äldre i Stockholms län*. (Rapport 19). Stockholm: Stockholms läns landsting: Huddinge sjukhus, Tillämpad näringslära.

Oskarshamn kommun. Miljö- och hälsoskyddskontoret. (2000 –01-01). *Livsmedel. Definition av livsmedel*. <http://www.oskarshamn.se>.

Saletti, A., Yifter Lindgren, E., & Cederholm, T. (1997). *Näringsproblem i äldreboendet*. (Äldreuppsdraget 97:5). Stockholm: Socialstyrelsen.

Saletti, A. (2003). *Kommunernas kost- och nutritionsarbete*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Sidenvall, B. (1995). *The meal in geriatric care. Habits, values and culture*. Linköping: Department of caring Science, Linköping University.

Sidenvall, B. (1997). *Måltiden inom geriatriken: möten med olika måltidsvanor och förlust av invant måltidsbeteende*. FoU-rapport –HSF, Södra högskoleregionen; 28, HSF, Lund.

Sidenvall, B. (1999). *Äldrehushållet och måltiden ur ett kvinnoperspektiv*. Scandinavian Journal of Nutrition/Näringsforskning, Vol; 43:31-34.

Svenska synonym ordboken. (1992). Stockholm. Norstedts Förlag AB.

Trost, J. (2001). *Enkätboken*. Studentlitteratur, Lund.

Wengström, Y., & Hallgren, I-M. (2003). *Ett nutritionsprojekt i äldreomsorgen – Ett samarbete mellan kommunens äldreomsorg och primärvården i Norrköping*. (Rapport 3/2003). Norrköping: Trygghetsfonden.

Örtman, G. (2000). *Kvalitetssäkring av nutritionen – Äldreomsorgernas särskilda boenden – (Rapport 2000:2)*. Kalmar: Fokus Kommunförbundet Kalmar län.

Bilagor

1. Fokusgrupp Serafens äldreboende
2. Opublicerat material /Intervju och observation
3. Informationsbrev och enkät angående måltidsmiljön och maten på ditt äldreboende.

Bilaga 1. Fokusgrupp Serafens äldreboende

2004-08-04

Inledning

Inom Kungsholmens Stadsdelsförvaltning äldre och funktionshindrade har kvalitetsuppföljningarna utökats med ett försök till att inom ett äldreboende inte enbart följa upp avtalet utan även fråga brukarna om kvalitén i verksamheten som i detta fall maten, måltidsvanor och måltidsmiljön. En inbjudan till en fokusgrupp gjordes till boende på Serafens somatiska enheter. På Serafens äldreboende bor 176 vårdtagare.

Syfte

Syftet var att få ta del av de boendes synpunkter kring maten, måltidsvanor och måltidsmiljön samt få en uppfattning om vad som är viktigast för dem.

Metod

En kvalitativ metod var tänkt att användas ”fokusgruppsintervju”.¹

Deltagare

Samtalsledarna sände inbjudan till cheferna på Serafens äldreboende med en förfrågan om hjälp med rekrytering av boende till fokusgruppen. Rekrytering till gruppen gjordes sedan av personal på boendet. Boende på äldreboendet tillfrågades om de önskade medverka och åtta boende bjöds in. För att de boende skulle känna sig hemma genomfördes intervjun i en samlingssal på äldreboendet. Sex boende kom, bortfallet blev två. Gruppen bestod av fyra kvinnor och två män. De kom från tre olika våningsplan på äldreboendet, så några boende kände inte varandra.

Procedur

Fokusgrupp är en strukturerad gruppintervju. Den är en lämplig metod för att undersöka olika kvalitetsfaktorer och upplevd kvalitet. I fokusgrupp ska en kvalitetskarta arbetas fram. Samtalsledarna börjar med att tala om gruppintervjuns syfte, vad en kvalitetskarta är och hur gruppen tillsammans kommer att arbeta fram den. Vad som söks är gruppens gemensamma syn. Något som är viktigt att klargöra för gruppen är att inga enskilda synpunkter kommer att föras vidare.²

Vid första anblick förstod samtalsledarna att det inte skulle gå att genomföra någon fullständig fokusgrupp, alltså följa fokusgruppens alla olika steg. De boende har hög ålder och några har svårt att skriva pga. av sjukdom, några har nedsatt hörsel och några har svårigheter att läsa på whiteboardtavlan. Att redogöra och genomföra hela tillvägagångssättet skulle också bli för tröttsamt för de boende. Samtalsledarna fattade snabbt ett beslut, att enbart genomföra träffen som samtalsintervju i grupp.

Intervjun genomfördes den 5 maj 2004 på Serafens äldreboende. Samtalsledarna var Kerstin Callinggård, Medicinskt Ansvarig Sjuksköterska och Lajla Wikström, kvalitetsuppföljare från Kungsholmens Stadsdelsförvaltning. Gruppintervjun varade ca 2 timmar. Innan samtalen började gjordes en presentationsrunda och en kort presentation om varför vi var där.

¹ Carlén, Kerstin. *Affärshuset Fakta AB*

² Westlund, Peter. & Edvardsson, Bo.(1998), *Tjänsteutveckling och kvalitet i äldreomsorg – Praktik och teori*. Lund: Studentlitteratur.

En av samtalsledarna konverserade med de boende medan den andra dokumenterade de kännetecken som kom fram vid samtalet på blädderblock och whiteboardtavlan. För att alla boende skulle komma till tals, ställde samtalsledaren samma fråga till samtliga. Samtalsledaren gick laget runt. Frågan som ställdes började alltid med *vad är det som är viktigast* kring tex. måltidsmiljön. En paus hölls i mitten av tiden med frukt, cider/ramlösa och fyllda rån då pratet kunde bli lite mera ostrukturerat.

Det gick inte att rangordna de kännetecken som de boende tagit fram på blädderblocken pga. av att när frågan om vilket som var viktigast, var det mesta viktigt för var och en. Det var också äldre personer som hörde och såg dåligt, vilket gjorde att samordningen blev svår. Samtalsledarna har därför efter de boendes diskussion och tankar försökt att rangordna kännetecknen och placera in dem under kvalitetsfaktorer .

Resultat

De kvalitetsfaktorer som utkristalliserade sig var maten, kvalitet, måltidsmiljö och måltidsvanor. Kännetecknen blev inom vissa faktorer omfattande. Eftersom vi redan från början frångick metoden, har vi i sammanställningen inte lagt någon vikt vid detta. Allt som kom upp till diskussion har sammanställts och redovisas.

Maten

På frågan hur viktigt det var att få välja den maträtt och den dryck jag tycker om, framkom önskemål från samtliga deltagare att få en smakrik och god ost och kavring istället för vitt bröd. Deltagarna föredrar potatis framför ris. En av deltagarna saknade surkål och önskade även få katrinplommon till frukost.

Deltagarna tog även upp att de önskade mera kokt mat istället för stekt och att det ska vara rikligt med sås till maten. Efterrätterna är ofta för söta, kräm med mjölk uppskattas mycket.

För en deltagare är kaffet det viktigaste på morgonen. ”Får jag bara kaffe är jag nöjd”.

Kvalitet

Samtliga deltagare uttryckte att det blivit mycket bättre och mer mat efter byte av matleverantör. ”Första tiden på Serafen var inte kul”. Några av deltagarna sa att då var det lite mat, den var smaklös och inte alltid varm. Det framkom att det är mycket viktigt att maten serveras varm. Något som är positivt är att det nu alltid finns frukt att tillgå.

Under dagen ska aktuell dagsmeny finnas uppsatt på boendeenheten. Ofta suddar personalen bort menyn lite för tidigt och skriver sedan in kommande dagsmeny. Alla deltagarna tycker det är viktigt att få välja maträtt från veckans matsedel. Någon uttryckte att det ibland görs gruppbeställningar utan att personalen har tillfrågat de boende om vad de önskar.

Om jag behöver hjälp att äta är det viktigt att personalen är lyhörd och frågar hur den boende önskar bli matad och att de matar på rätt sätt.

En deltagare berättade att vid ett tillfälle hade personal och deltagare lagat mat tillsammans på enheten. Detta upplevdes mycket stimulerande och positivt. Deltagaren beskrev hela lagningsproceduren, om hur matlagningen gått till (alla ingredienser) samt den fina kontakt som uppstod och att gemensamma intresse uppdagades.

Måltidsmiljön

Alla deltagarna tycker att det är oerhört viktigt att få sitta på samma plats vid matbordet. Matmiljön är viktig, det är trevligt att komma till ett fint dukat bord med tända ljus och äta tillsammans.

Det är trevligt att få känna lukten av nybakad kaka, men tyvärr beror det på vilka som arbetar, därför kan det gå lång tid mellan gångerna.

Måltidsvanor

Ingen av deltagarna upplevde att de har behövt ändra sina måltidsvanor i samband med inflyttningen till äldreboendet. Vilken måltid under dagen som är den viktigaste varierade bland deltagarna.

Deltagarna tyckte inte det var viktigt att få ta maten själv från karotter, snarare mera besvärligt, för det tog för lång tid innan man fick mat. Om maten serverades snyggt på tallriken och direkt var det att föredra.

All tycker att det är betydelsefullt att få husmanskost och att få behålla mattraditioner tex. påsk och julbord. Påskbuffen som serverades var mycket uppskattad.

Något som även är viktigt är att få välja dryck till maten. En deltagare upplevde att det inte gick att få mjölk till maten, lättöl passar inte till alla maträtter. Deltagarna har även önskemål om att få möjlighet till ett glas vin eller en snaps till maten ibland, pratet kommer igång och stämningen lättar.

Alla deltagarna betonade vikten av att ha tillgång till vätska under natten.

Diskussion

Samtliga deltagare upplevde det som positivt att få delta och få möjlighet till att berätta om och eventuellt kunna påverka sin måltidssituation. Ingen av deltagarna tyckte att tiden var för lång utan hade gärna stannat en längre stund.

Av det som framkom tolkade samtalsledarna nedanstående punkter som allra viktigast för deltagarna:

- Sitta på samma plats
- Smakrik och god ost
- Kavring istället för vitt bröd
- Dryck till natten

Det går inte att dra några slutsatser av denna undersökning men man kan ta till sig de boendes funderingar och förslag. Indikationerna kan vara en hjälp till att förändra till det bättre, där det är möjligt att förbättra.

Serafens ledning fick omgående efter träffen en muntlig redovisning av vad som kom fram under gruppintervjun.

KVALITETSKARTA (ej betygsatt)

Kvalitetsfaktorer	Kännetecken	Betydelse
Maten	1. Potatis istället för ris	
	2. Ost med mer smak	
	3. Surkål	
	4. Katrinplommon	
	5. Mer kokt mat	
	6. Mer sås	
	7. Kaffet viktigast	
	8. Kavring istället för vitt bröd	
	9. Kräm med mjölk	
	10. För mkt söta efterrätter	
Kvalitet	11. God mat	
	12. Varm mat	
	13. Viktigt hur man matar	
	14. Laga mat tillsammans	
	15. Dagsmenyn på tavla	
	16. Möjlighet att välja maträtt	
Måltidsmiljö	17. Fint dukat	
	18. Tända ljus	
	19. Sitta på samma plats	
	20. Nybakat luktar gott	
	21. Matsalsmiljön viktig	
Måltidsvanor	22. Skillnad på mat vardag/helg	
	23. Mattraditioner vid storhelger	
	24. Möjlighet att få vin /snaps	
	25. Mjölk till maten	
	26. Husmanskost	
	27. Dryck på natten	
	28. Samma tider som förut	
	29. Frukosten viktigast	
	30. Middagen viktigast	

Bilaga 2. Opublicerat material /Intervju och observation

Att genomföra en intervju och en observation är en av flera uppgifter som finns med i utbildningen "Planerings- och utredningsarbete inom äldreområdet". Eftersom jag planerat att skriva om måltidsmiljön och maten i min uppsats, beslöt jag mig för att göra en observation kring måltiden på ett äldreboende samt att intervjua en boende på ett annat äldreboende framför allt för att få hjälp till utformandet av enkäten.

Sammandrag av intervju.

"Det är så bra här. Jag får frukost när jag vaknar. Ibland sätter dom in brickan. Jag får yougurt, smörgås och vill jag ha så får jag väl ägg....tycker det räcker. Jag har det så bra här. Det är klart det är inte som hemma, men man får inte klaga. Maten smakar bra, ibland lite salt, men inte är det som hemlagat inte, utan det är fabricerat, det är så olika, men det går bra, men man får vara tacksam och inte klaga".

På önskelistan är stekt fisk med någon sorts sås till och glass. "Glass tycker jag om, det är gott". Maten är inte alltid varm när den serveras, men personalen värmer den, om man ber om det. Det finns ramlösa eller öl att dricka till maten, men hon föredrar vatten. " Jag tycker det är gott med kranvatten".

Måltidsmiljön är viktig, att få träffas, prata och komma ut. "Man sätter sig jämte den man setat och så frågar man om hur det är...och så där". Att få maten trevligt upplagd och serverad är också viktigt, för annars kan man tappa matlusten. " Ja, det är A och O det, för ögat det fångslar, ju". Något som inte erfarits så positivt var en gång när det serverats risgrynsgröt. Personalen blandade kanel och socker i en bunke med lite mjölk som de sedan hällde på gröten. "Usch, men man får vänja sig vid allt. Gröt har jag aldrig tyckt om, det vill jag inte ha".

Något som återkom flera gånger under intervjun är, att det inte är som hemma och att man ska vara tacksam och inte klaga. ".....vet man inget annat, man har ju inte varit på något ställe förut, man har ju bara hamnat här". Detta, att behöva känna att man är tvingad att vara tacksam bara för att man är beroende av de personer som vårdar, trots att det egentligen är mitt hem och om jag klagat blir jag obekvämt (Callinggård, opublicerat material 2004).

Sammandrag av måltidsobservation

En vanlig vardag ringer jag på dörrklockan till äldreboendet. Kocken öppnar. Jag presenterar mig och förklarar att jag ska sitta hos dem under förmiddagen och observera deras måltidsmiljö. Han berättar då att lunchen kl.12.00, just idag är förskjuten en kvart, för det är högläsning, sista gången inför sommaren. I köket vid bordet sitter en av de boende och läser. Ett biträde kommer in, hon är missnöjd över att högläsningen inte kan finnas till även på sommaren. Hon börjar skala potatis och kocken börjar med nyponsoppa som ska serveras till efterrätt.

Bordet är fortfarande dukat till frukost, kl. är ca 11.00. På en randig löpare på bordet står en bukett syrener, två ljusstakar med halvbrunna gula ljus, blåa och vita servetter. Det är också dukat med vita bordstabletter vid varje boendes plats. En boende kommer in ca.11.10 och ska ha sin frukost. Under tiden arbetar kocken med att skala potatis under rinnande vatten, samtidigt som radion och diskmaskinen går. Diskmaskinen töms och fylls på igen. Dunkande ljud och ljudnivån växlar mellan hög och låg. Jag informeras om att alla boende utom två sitter ute i köket och äter.

Klockan har blivit ca 12.20 och man börjar samlas inför lunchen. Boende kommer in med rullstolar, rollatorer mm och sätter sig på sina invanda platser. De hejar på varandra.

Vårdbiträdet frågar vad de önskar dricka. Några damer svarar röd saft, medan herrarna vill ha

mjölk. Ett vårdbiträde hjälper till med haklappar och ett annat tar hand om medicinen. Alla sitter tysta och bara väntar på maten. Då bryter en herre tystnaden och frågar sin granne. ”hur mår du?”. grannen svarar ”bra” och så börjar han berätta om ett tv-program han såg kvällen innan.

Under måltiden diskas det inte och radion stängs av. Nu är det tyst. Ett vårdbiträde börjar servera maten. två potatisar, en fiskbit med äggsås samt grönsaker serveras till samtliga. Alla äter under tystnad. Alla äter själv. Gafflarna skrapar mot tallrikarna. Alla äter lugnt. En dam skulle behövt petimotkant, men hon vägrar. Ett vårdbiträde överlämnar medicin ”här få du din nubbe” säger hon till mannen samtidigt som hon frågar ”vill du ha mer mat.” Under måltiden pratar personalen enbart med varandra. De pratar bara med boende när de frågar om de önskar mer mat. En av herrarna bryter tystnaden med att prata om när han plockade nypon och gjorde nyponsoppa. Ett av vårdbiträdena talar då om ett hyss, att stoppa ner klipulver på kompisen ryg. Alla skrattar gott. Ca 12.55 börjar de röra på sig och lämna matsalen. ”Tack för maten”!, några försvinner in på sina rum, utom tre som sitter kvar. Damen som inte vill ha petimotkant får nu hjälp med maten, man pratar, skrattar och har trevligt under tiden. Hon äter klart och får hjälp från bordet.

Kocken berättar att det är kaffe vid 14.00 tiden men det är inte alla som vill ha, alla brukar inte komma ut. Han berättar att han brukar gå runt och fråga vad de tycker är gott och sedan sätter han ihop matsedeln. Mera potatismos än ris brukar det bli. Han ser det också som sin uppgift att se till att alla äter upp, annars gör han berikad mat. Det ska vara lättuggat. Nu har alla boende lämnat köket. Alla har haft möjlighet att äta i lugn och ro. Diskmaskinen går igen. Ljudnivån är tidvis mycket hög, när alla maskiner går samtidigt, men det luktar hemlagad mat och atmosfären är hemtrevlig. Kocken har börjat förbereda middagen och jag tackar för mig. (Callingsgård, opublicerat material 2004).

Bilaga 3. Informationsbrev och enkät angående måltidsmiljön och maten på ditt äldreboende.

INFORMATIONSBREV

Måltidsmiljön och maten på Ditt Äldreboende

Medicinskt Ansvarig Sjuksköterska på Kungsholmens Stadsdelsförvaltning har för avsikt att göra en studie och med hjälp av en enkät ta reda på om de som bor på äldreboenden är nöjda med måltidsmiljön och maten.

Jag vänder mig nu till Dig som bor på ett äldreboende och erbjuder Dig att delta i studien, då jag gärna vill få ta del av vad Du har en åsikt om. Det är viktigt att få in så många svar som möjligt så Dina synpunkter är mycket värdefulla.

Deltagandet är frivilligt och svaren kommer att behandlas konfidentiellt.

Den kod som finns på enkäten är endast till för att jag ska kunna påminna om svar saknas.

Svaret ska lämnas i en låda på äldreboendet och jag kommer personligen att hämta dem.

Studien kommer att redovisas i en rapport till Kungsholmens Stadsdelsnämnd och som Du får möjlighet att ta del av.

Jag är tacksam för Ditt svar så snart som möjligt dock senast / -2004.

Kerstin Callinggård
Medicinskt Ansvarig Sjuksköterska
Tel 508 08 033

Tack på förhand

ENKÄT ANGÅENDE MÅLTIDSMILJÖN OCH MATEN PÅ DITT ÄLDREBOENDE.
(kryssa i det alternativ som passar dig bäst)

1. Kön Man Kvinna

2. Ålder _____ år

3. Tycker du det är påträngande om personalen frågar dig om din vikt om det sker med hänsyn till din hälsa? Ja Nej

Miljön

Det är viktigt att

	Instämmer Helt	Instämmer till stor del	Instämmer delvis	Instämmer inte alls
4. stämningen kring måltiderna är lugn och trivsamt.	☐	☐	☐	☐
5. bordet är dukat snyggt med ljus och blommor.	☐	☐	☐	☐
6. alltid få sitta på samma plats.	☐	☐	☐	☐
7. ha sällskap vid bordet.	☐	☐	☐	☐
8. jag får den hjälp jag behöver i samband med måltiden.	☐	☐	☐	☐
9. maten serveras på ett aptitligt och smakfullt sätt.	☐	☐	☐	☐
10. få äta utan tidspress.	☐	☐	☐	☐

Maten

Det är viktigt att

	Instämmer Helt	Instämmer till stor del	Instämmer delvis	Instämmer inte alls
11. få välja mellan två rätter till lunch.	☐	☐	☐	☐
12. få välja den dryck jag önskar till maten.	☐	☐	☐	☐
13. maten är varm när jag får den.	☐	☐	☐	☐
14. maten är god och smakar bra.	☐	☐	☐	☐
15. ha tillgång till dryck under natten.	☐	☐	☐	☐
16. få måltiderna serverade när jag själv önskar.	☐	☐	☐	☐
17. få känna doften av nylagad mat eller nybakat bröd.	☐	☐	☐	☐
18. få behålla mattraditioner som tex. julmat, påskmat.	☐	☐	☐	☐

På vilken tid

19. önskar du att måltiderna ska serveras under dagen? (ringa in ditt alternativ)

Frukost	7.00-7.30	7.30 –8.00	8.00-9.00
Lunch	12.00-12.30	12.30-13.00	13.00-13.30
Middag	16.00-16.30	16.30-17.00	17.00-17.30
Kvällsmål	19.00-19.30	19.30-20.00	20.00-20.30

Övriga synpunkter och önskemål:

Hur har du besvarat denna enkät?

Själv

Med hjälp av personal

Med hjälp av närstående

Tack för din medverkan

Kerstin Callinggård
Medicinskt Ansvarig Sjuksköterska
Kungsholmens stadsdelsförvaltning